

Den almene udfordring

Et kvalitativt studie af effekterne af en boligrenovering i udsatte
boligområder

Benedicte Faber Mygind
Studienummer: 20165347

Studie: Specialeprojekt 10. semester
2021

Titel: Den almene udfordring

Vejleder: Anja Jørgensen

Antal Anslag: 154.328

Abstract

This paper is written in cooperation with Norconsult and study the following: *How does materiality affect the social interaction among the residents of a public housing department? And what can happen in a physical and / or social renovation of the area to strengthen the social life between residents?*

The paper examines the residential social life following a renovation of a residential area where both housing and urban area received new designs as it dives into the daily problems of public housing associations and residential areas. I look at how social life unfolds in the residential area as well as how social potentials benefits of big renovations. I am unconvinced that the greatest way of renovation a residential area is to raise the socioeconomic profile as it is now done in large areas in the city of Aalborg. Instead, I wish to establish other important values for housing associations to focus on, including sense of community, responsibility, place, and security. I take my starting point in the individual (the subject) based on a notion that a phenomenon, as it occurs to the individual, constitute the world that I explore. The phenomenological philosophy is also leading the choice of the paper's method and the collection of empiri. The empirical data will mainly consist of qualitative interviews conducted to gain a qualitative understanding of the social live in the residential area as well as how the architectural materiality affects both interaction and social life in general. The interviews will be supplemented with observations in the residential area, which will contribute to a physical understanding of the architecture and materialistic life. The paper also examines a specific case which will represent a wider context, this being the social life in the average public housing residential area. The case is a specific residential area in the southern part of Aalborg where an area has received an all-around renovation of both apartments and outside living spaces.

The theorists that are presented above are Doreen Massey, John Agnew, and James Gibson. Adding to those academics is Pierre Bourdieu and Jan Gehl alongside with Robert Sampson and Anja Jørgensen. The analysis concluded that aspects of architecture, street name and gardens affected the social interactions between residents, while place identity, affordance, public space, social control, neighborhood effects, and resources influenced the social life in general. The paper finally concludes that a new renovation model is needed, and that it is based on more social values instead of socioeconomical purposes. The social model considers that materiality as an experienced phenomenon should consist of diverse places suitable for different activities. There must be a materiality first and foremost, and then it must embrace diversity. In addition, the project concludes that the social model should include an area-based plan for outdoor spaces that considers basic social principles, which are presented in the theory chapter. Including perceptual premises, opportunities to see and hear without interacting, as well as the opportunity to interact both spontaneously and for a longer period at a time.

Happy reading!

Indhold

Abstract	2
Første del - introduktion	5
Indledning	5
Problemfelt	7
Den almene udfordring	7
Forandring og af et udsat boligområde	8
Aalborg-Modellen i et parallelsamfund	10
Specialesamarbejdet	14
Begrebsafklaring	14
Problemformulering	15
Casebeskrivelse af boligafdelingen Grønnegården	15
Afgrænsning	18
Anden del - Videnskabsteori	21
Videnskabsteoretiske positionering	21
Fænomenologien	21
Tredje del - Metode	25
Specialets metoder	25
Afsnit 1	25
En eksplorativ undersøgelsestilgang	25
Afsnit 2	30
Metodeovervejelser	37
Fjerde del - Teori	41
Specialets teori	41
Steders produktion og identitet	41
Steders handlemuligheder	43
Kapitalmængdens påvirkning af udfoldelsesmuligheder	44
Uderum og aktiviteter	46

Collective efficacy.....	47
Nye fællesskaber	49
Fjerde del – Analyse	52
Analyse	52
Del 1: Materialitetens påvirkning af den sociale interaktion.....	52
Del 2: Renoveringens sociale potentiale	62
Programmeret og uprogrammeret arkitektur	62
Opdag din nabo.....	64
Røde tråde mellem husene.....	66
Femte del – Konklusion.....	72
Konklusion	72
Litteraturliste.....	74
Bøger og rapporter.....	74
Hjemmesider.....	76

Første del - introduktion

Indledning

Sociologien har i sin levetid fundet sig til rette inden for andre felter og på andre platforme, heriblandt sundhed, mode og religion, og nu har den fundet vej til arkitekturen gennem dens interesse for rumlige fænomener. Rummet skal ikke blot forstås som en passiv indretning af vinkler og grænser, men som et materielt objekt, der kan sanses og opleves, og som gør en forskel for det sociale liv. I Danmark har arkitekturen og sociologien endnu ikke haft en direkte indflydelse på hinanden, men efter mit eget kendskab til arkitektens rolle i designet af almene boliger, undrede jeg mig over, hvordan arkitekten i større projekter stod med hele ansvaret for at skabe sociale forandringer med sit design af rum. Arkitekten agerede på mange måder sociolog til hverdag, mens han skabte kreative og æstetiske bebyggelser ovenpå den forrige almene ruin. Netop dette forhold ligger til grund for specialets interesse: nemlig at undersøge hvad der sker, når sociologer og arkitekter arbejder sammen. Nærværende speciale skrives i samarbejde med rådgivningsvirksomheden Norconsult med arkitekt Nils Pagh i spidsen, som har designet flere større almene boligafdelinger blandt andet i Aalborg og i Århus.

Samarbejdet beror på en gensidig interesse for hinandens felter og ud fra et grundlæggende fælles ønske om at skabe bedre almene boliger ved blandt andet at forsøge at løfte det sociale liv, det er i afdelingen. Jeg vil således bevæge mig ind på tegnestuen og læse op på arkitektoniske begreber for at udvælge en sociologisk interessant case, hvori det er muligt at illustrere, hvordan samarbejdet mellem arkitektur og sociologi kan løse den almene boligs sociale udfordring.

Problemfelt

(Eget taget billede)

Problemfelt

Den almene udfordring

”Sociale problemer kan ikke uden videre bygges væk, men byplanlægning og arkitektur kan spille en væsentlig rolle, med hensyn til hvordan byen og samfundets forskellige grupper, mødes, omgås og opfatter hinanden.” (Bech-Danielsen & Stender, 2017).

Claus Bech-Danielsen og Maria Sender fra Statens Byggeforskningsinstitut har med 'Fra Ghetto til Blandet By' fra 2017 samlet danske og internationale erfaringer med omdannelser af udsatte boligområder.

Her identificeres tre paradigmer af indsatser, som er relevante at inddrage i forhold til den del af specialet, der omhandler fysiske omdannelser. Den første generation af indsatser starter i 1980'erne, hvor formålet var at rette op på byggeskader, der fulgte med den første bølge af de storbyggerier, der bar præg af for høj byggehastighed og for billige byggematerialer. De overfladiske fysiske renoveringer blev betragtet som et middel til også at skabe sociale forbedringer, der tilsammen skulle gøre områderne attraktive for ressourcestærke børnefamilier, fx i Vollsmose i Odense. Selvom renoveringerne var synlige, blev de grundlæggende problemer i form af det monotone udtryk og social udsathed ikke afhjulpet. Dette er med til at understrege, at boligrenoveringer og nye farver på facaderne ikke kan stå alene i afhjælpningen af de grundlæggende sociale udfordringer. By- og boligpolitisk var der i den første generation af indsatser opstået af en erkendelse af, at udfordringerne i boligområderne havde mange årsager, og at der var behov for en målrettet indsats for at afhjælpe problemerne (Bech-Danielsen & Christensen, 2017: 23). Det viste sig dog, at disse indsatser ikke havde den ønskede effekt på de sociale udfordringer, og derfor konkluderedes det i en evaluering, at de sociale og fysiske udfordringer ikke alene skulle løses ved hjælp af fysiske indsatser, men også af sociale. Disse indsatser skulle være samspillende og helhedsorienterede, hvilket de første boligsociale helhedsplaner i 1990'erne blandt andet var et udtryk for (Bech-Danielsen & Christensen, 2017: 28). De mange indsatser gennem årene bremsede den negative udvikling, dog uden at løse de sociale problemer (Bech-Danielsen & Stender, 2017: 17).

Fra årtusindskiftet ses den anden generation af indsatser, hvor fokus også var at gemme den oprindelige arkitektur væk med nye facader, og ligesom i den forrige generation strakte arbejder sig ikke ud over boligområdets egen matrikel. Dog begyndte man nogle steder at arbejde mere bystrategisk, hvor boligområdet blev koblet sammen med omgivelserne – fx ved fortætning med ældre- og ungdomsboliger i områdernes yderkanter (Bech-Danielsen & Stender, 2017: 18).

Den tredje generation udspringer af boligaftalen i 2010 og oprettelsen af listen over udsatte boligområder havde til formål at give kommuner og boligafdelinger grund til at opnå en mere blandet beboersammensætning. I dag ses listen stadigvæk, og i forlængelse af bystrategiske tilgange, hvor sociale udfordringer tænkes

ind i udviklingen af den omliggende by, ses et stadig øget fokus på blandet beboersammensætning eller *soci-
alt mix*. Den tredje generation bringer især bystrategiske indsatser i spil som et middel til at gøre op med rumlig og social segregering. Ifølge Claus Bech-Danielsen er segregering på spil i alle byer, og den er forbundet med særlige udfordringer fra den første generations boligområder, hvor sårbare grupper af forskellige årsager er blevet koncentreret i store enklaver. For at tiltrække ressourcestærke beboere opføres og renoveres nye boliger for at fastholde og tiltrække ressourcestærke beboere (Bech-Danielsen & Mechlenborg, 2017: 5). Samtidig fokuseres der på en række infrastrukturelle, funktionelle og rumlige fornyelser, der har hensigt at koble boligområderne sammen med omkringliggende bydele (Bech-Danielsen & Mechlenborg, 2017: 5).

I sin bog ”Integration – Her går det godt” fra 2019, udforsker politologen Zjarn von Zernichow Borberg statistik og sammenhæng mellem myter og fakta om blandt andet udsatte boligområder. Borberg fremhæver om de udsatte boligområder, at uddannelsesniveau, kriminalitet og tilknytning til arbejdsmarkedet er kategorier, hvor det står bedre til nu end tidligere (Borberg, 2019: 81). Borberg kritiserer også præmisserne for parallelsamfund i dansk politik ved at påpege, at indikatorerne, man måler efter, ikke stemmer overens med fortolkningen (Borberg, 2019: 96). Et eksempel på, at indikatorerne kan være problematiske er, at en familie falder under et ’parallelsamfund’, hvis moderen i familien ikke er i arbejde og enten vælger at sende sig barn i en daginstitution med over 50 % ikke-vestlige børn, eller beholder det hjemme. Begge muligheder resulterer i en kategorisering af at være et parallelsamfund, uanset om familien ved det eller ej (Borberg, 2019: 98).

Og man kan rette samme kritik mod ønsket om at ændre den socioøkonomiske status i en boligafdeling gennem nedrivning af boliger, fortynding og tvangsflytning af beboere. Jeg undrer mig over, om effekterne af den positive udvikling i tilknytning til arbejdsmarkedet, indkomst og uddannelsesniveau sker i takt med, at ressourcetsvage beboere fraflytter de socialt udsatte boligområder eller om der sker et reelt socialt løft som følge af boligsociale strategier.

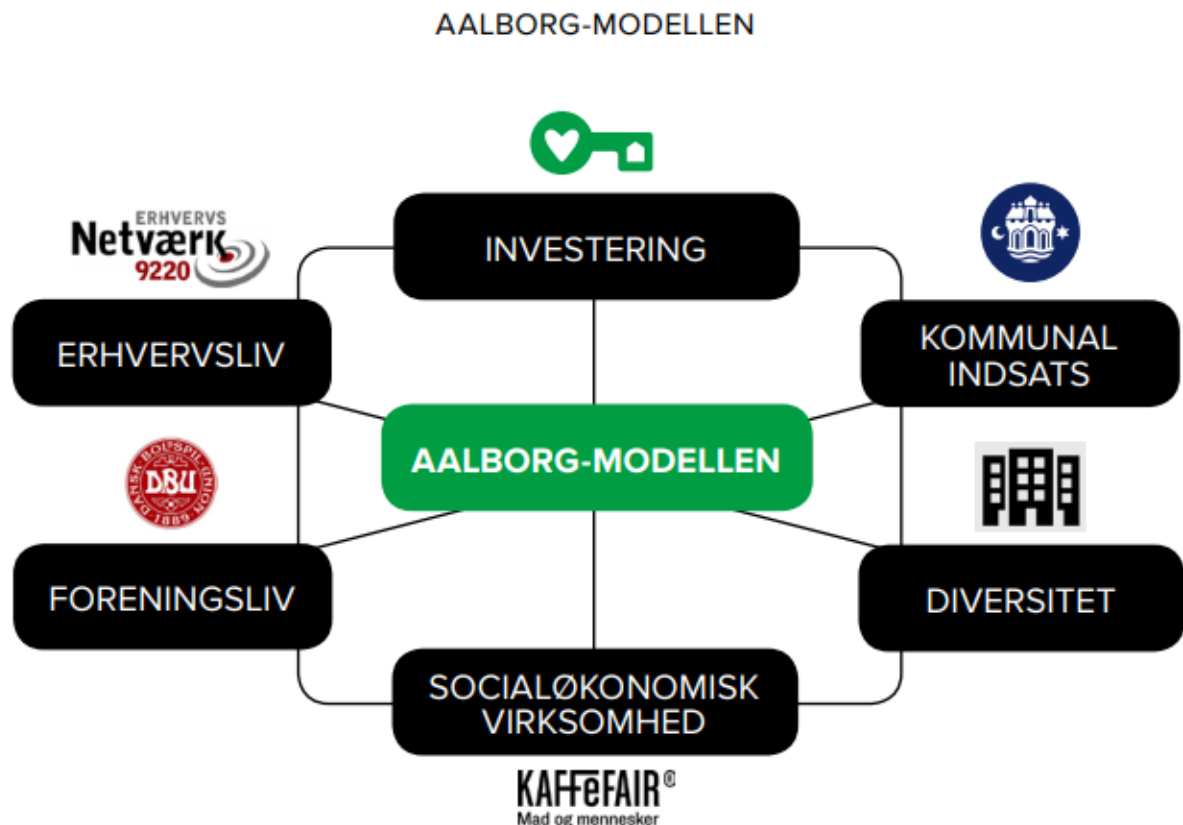
Forandring og af et udsat boligområde

I den nordjyske boligorganisation Himmerland Boligforening har man udviklet en model for, hvordan man ændrer udviklingen i et udsat boligområde (Himmerland Boligforening, 2018). Modellen er døbt Aalborg-modellen, og i en rapport udgivet af foreningen og Danmarks Almene Boliger henviser Himmerland Boligforeningen til data fra Landsbyggefonden, der angiver, at renoveringer med afsæt i Aalborg-modellen har medført:

- ❖ En stigning i gennemsnitlig husstandsindkomst på 19 % i perioden 2011-2017 i deres egne afdelinger.
- ❖ Et øget karaktergennemsnit i fagene dansk og matematik for 9. klasseelever i perioden 2013-2017.
- ❖ Et fald i antal unge, der fravælger videreuddannelse i periode 2013-2017.

- ❖ At kriminaliteten er faldet med over 50 % i udvalgte kategorier.
- ❖ En steget beskæftigelse.

(Himmerland Boligforening, 2018)

Kilde: Himmerland Boligforening, 2018.

Aalborg-modellen handler grundlæggende om, at lokalt erhvervsliv, boligorganisation og kommune arbejder sammen med blandt andet investeringer. Samarbejdet betyder, at boliger blandes med sundhedstilbud, politi, socioøkonomiske og private virksomheder samt opholdsfaciliteter – alt sammen til gavn for beboere og det lokale miljø (Himmerland Boligforening, 2018: 6). Udviklingen af modellen skete i råd med etableringen af Center for Samskabelse fra 2017, der skal være med til at sikre, at boligsociale indsatser ikke fungerer som isolerede tiltag men i stedet sker i sammenhæng med ”den øvrige udvikling i lokalområdet, herunder renoveringer og erhvervslivets interesser” (Himmerland Boligforening, 2018: 6). Ifølge Himmerland skal Model-lens samarbejder også forsøge at bryde den negative sociale arv og øge uddannelses- og beskæftigelsesni-veauet i området (Himmerland Boligforening, 2018: 6). Center for Samskabelse leder af advokat Jesper Møl-ler, tidligere innovationsdirektør Niels Olesen, Advokat Rasmus Haugaard og regionsdirektør i COWI Mor-ten Jacobsen.

Aalborg-Modellen i et parallelsamfund

Aalborg er den eneste store by i Danmark, som ikke har ghettoer, og ifølge Danmarks Almene Boliger (BL) ligger forklaringen i Aalborg-modellen, hvor boligforening, og dets samarbejde med lokalt erhvervsliv og kommune har vendt udviklingen i forskellige udsatte boligområder. Udviklingen i de udsatte boligområder sker i tråd med samme grundprincipper, som også ses i parallelsamfundspakken: fortynding, fortætning eller forstærkning/fastholdelse samt gennem fysiske og socioøkonomiske løft. Parallelsamfundspakken er et punkt i regeringens udspil fra 2018 ”*Ét Danmark uden Parallelsamfund – Ingen ghettoer i 2030*” (Regeringen, 2018). Pakken indebærer en strategi mod et parallelsamfund opstået med et stort antal personer med ikke-vestlig baggrund, der ikke er tilknyttet til det omgivende samfund med uddannelse, job og et dansk sprog (Regeringen, 2018: 4). Regerings udspil indebærer fysisk nedrivning af boliger, adgang til opsigelse af lejere i forbindelse med salg samt omdannelse af udsatte boligområder samt en mere håndfast styring af lejere med fleksibel udlejning, hvor fx ydelse for tilflyttere til udsatte boligområder er bliver lavere, stop for tilflytning til af modtagere af integrationsydelse samt kontant belønning til kommuner, der lykkes med integrationsindsatsen (Regeringen, 2018: 8).

I 2019 offentliggjorde Danmarks Almene Boliger (BL) en analyse, som viste, hvordan Aalborg-modellen skabte løft i to udsatte boligområder: Kildeparken og Sundparken i det østlige Aalborg (BL, 2018: 1). Begge afdelinger er ejet af Himmerland Boligforening, og der har blandt andet været fokus på at højne husstandsindkomsten, uddannelsesniveau og beskæftigelse, samt et ønske om at mindske kriminalitet i afdelingerne.

Aalborg-modellen resulterede i flere effekter i Kildeparken og Sundparken blandt andet:

- ❖ Den samlede beskæftigelse er steget med 11 % og andelen af personer uden for arbejdsmarkedet er faldet i samme omfang.
- ❖ Afdelingerne er blevet mere attraktive for ressourcestærke beboere. Beskæftigelsen blandt nytilflyttede beboere er ca. 20 % højere end i 2011.
- ❖ Andelen af personer uden for arbejdsmarkedet blandt ny-tilflyttere er faldet med 8 procentpoint.
- ❖ Antallet af beboere på offentlige ydelser er faldet.
- ❖ Mange af de beboere, der boede i afdelingerne før helhedsplanens implementering, er helt fraflyttet under renoveringsprocessen.

(Kilde: BL, 2019: 4).

Effekterne understreger samarbejdet mellem boligforening, erhvervsliv og kommune, når beboersammensætningen reguleres, social- og sundhedstilbud installeres og tilknytning til arbejdsmarkedet prioriteres, og de er

samtidig i tråd med parallelsamfundspakkens boligsociale strategier. I analysen forklarer BL, at beboersammensætningen har oplevet et skift, hvor nye beboere med et *”generelt stærkere baggrundskarakteristika end de hidtidige beboere i områderne”* har medført en mere blandet beboersammensætning (BL, 2019: 2). Ifølge analysen er den nye og forbedrede socioøkonomiske profil i boligafdelingerne ikke sket som et resultat af reguleringsmekanismer gennem udlejning som fx hvis de nyrenoverede boliger havde særlige lejerkraav som beskæftigelse, alder eller familiestørrelse.

I analysen sammenlignes beboerprofilen med dens nuværende karakteristika og dens profil fra før Aalborg-modellen. Dette er med til at illustrere den udvikling, der er sket med beboerne og deres interne og sociale forhold. Omvendt konkluderer BL afslutningsvist, at det ikke er meningsgivende at sammenligne beboernes karakteristika i de to boligafdelinger før og efter renoveringen med henblik på at måle den socioøkonomiske effekt, som renoveringen har haft i området, da en målbar effekt sker over længere tid (BL, 2019: 12). I stedet har BL foretaget enkelte sammenligninger med en kontrolgruppe (BL, 2019: 13).

Selvom ikke alle Aalborgmodellens effekter på nuværende tidspunkt er tilstrækkeligt målbare, præsenterer BL forskellige socioøkonomiske variable i et bilag, som illustrerer beboersammensætningens socioøkonomiske profil (BL, 2019: 17).

Hvilke problemer løser indsatserne?

Ifølge BL gælder det grundlæggende, at det tager tid at forandre et område, da både renoveringsprojekter og indsatser kræver tid. Det er derfor endnu ikke sikkert, hvad effekterne helt konkret er af renoveringerne endnu (BL, 2019: 6). Dog viser det sig på nuværende tidspunkt, at renoveringerne har resulteret i en betydelig fraflytning af eksisterende beboere og tilflytning af nye beboere således, at tre ud af fem beboere i Kildeparken er flyttet fra området efter implementering af helhedsplanen (Kristensen, 2019). Alligevel beskriver BL, at Aalborg-modellen har gjort boligafdelingerne mere attraktive. Overordnet viser BL's analyse, at de fysiske omdannelser tiltrækker mere ressourcestærke beboere i kraft af de mere attraktive boliger. Disse flyttemønstre puster til spørgsmålet om, hvorvidt Aalborg-modellen i dette tilfælde har gjort det sværere for de daværende, mere ressourcesvage beboere at blive boende, hvis de ikke har råd til huslejestigninger og samtidig skabt omgivelser, som ressourcestærke beboere kan føle stærkere tilknytning til gennem pæne boliger og et aktivt lokalområde. Mængden af eksisterende beboere er, ifølge rapporten, tyndet ud i forbindelse med renoveringen, og BL antager da også, at det kan have noget med genhusning eller huslejestigning at gøre (Kristensen, 2019a).

Ny-tilflytterne, som flytter ind nye, moderne boligtilbud i afdelingen, bidrager til en højere socioøkonomisk profil i boligafdelingen, der kan være med til at regulere afdelingens placering på boligsociale lister, herunder ghettolisten, som også er i tråd med grundprincipperne i parallelsamfundspakken. BL afslører ikke noget

om Aalborgmodellens effekt på de beboere, der fraflytter boligerne i forbindelse med renoveringsarbejdet, ligesom det ikke beskrives, hvorvidt de nytilflyttede fraflytter igen, når de selv får flere ressourcer.

Den positive udvikling i afdelingernes socioøkonomiske status tilskrives delvist de sociale potentialer i *social mix* og dels fraflytning af resourcesvage beboere. Rapporten beskriver også, at den socioøkonomiske status blandt eksisterende beboere ikke er svagere end de fraflyttede: ”Vi finder ikke, at fraflyttere fra Sundparken har en mindre stærksocioøkonomisk baggrund sammenlignet med dem, der er blevet boende. Snarere tværtimod. [...] Det understøtter derfor hypotesen om, at de positive forandringer i Sundparken er drevet af, at eksisterende beboere klarer sig bedre end før” (BL, 2019: 9). Det er dog samtidig også i Sundparken, hvor fraflytningen af eksisterende beboere er størst (BL, 2019: 5). I Kildeparken ses stadig ikke en forbedring i de eksisterende beboeres socioøkonomiske karakteristika (BL, 2019: 10).

Renoveringerne har altså overordnet set løftet den socioøkonomiske status i afdelingen. Både beskæftigelse og uddannelse er forbedret og der er flere muligheder for social støtte og vejledning end før i Sundparken, og i Kildeparken regner man med, at der også over tid vil ske lignende forbedringer. Den positive udvikling kan dog også skyldes den markante fraflytning af de eksisterende beboere.

Hans Henrik Henriksen, som er rådmand for By- og Landskabsforvaltningen i Aalborg Kommune, anerkender, at flytningen ”piller lidt ved glorien” (Kristensen, 2019a). Man kan nemlig argumentere for, at man med Aalborg-modellen løfter en del af stedets udfordringer ved at skifte beboerne ud, men samtidig viser det også, at man ikke formår at løfte det sociale liv i afdelingen. Hans Henrik Henriksen forklarer også, at hvis man skal løfte områderne, er man også nødt til at sprede de udsatte borgere ud, og derfor er det grundlæggende lykkedes med at lave bystrategiske tiltag i forbindelse med renoveringerne (Kristensen, 2019a). De mange fraflyttere mærker ikke renoveringens mange potentialer, men derimod står de med flyttekasser i en søgen efter en ny bolig. En søgning som Henriksen ikke vurderer som et tab, da han mener, at dialog med boligselskaber har forsøgt at sikre nogle boligtilbud til fraflyttere. Samtidig er man i Socialforvaltningen bekendt med de problemer, som også følger med den familie, når de flytter (Kristensen, 2019a).

Ifølge seniorforsker ved Statens Byggeforskningsinstitut (SBI) Marie Stender er historien om Aalborg Øst overordnet en succes, men at 64 % fraflyttere fra de renoverede boligafdelinger kan være et forvarsel for andre boligafdelinger, der står foran omdannelse (Kristensen, 2019b). Ifølge Stender vil huslejestigning i forbindelse med renovering, altid tvinge nogle af de svageste beboere til at flytte (Kristensen, 2019b). Stender påpeger, at stigende huslejer i stigende attraktive almene boligafdelinger kan tvinge beboere ud i et privat lejeboligmarked eller ’*ejerslum*’, hvor der ikke er boligsociale tilbud, der kan tage hånd om den (Kristensen, 2019b). Derfor er det afgørende, at kommuner og boligselskaber ikke kun koncentrerer sig om omdannelsen af de udsatte boligområder, siger Stender, men også om de beboere, der flytter som følge af renoveringerne.

”Det er ekstremt vigtigt at være opmærksom på, at det ikke bliver en gentrificering, hvor vi bare får skubbet de svage beboere videre til det næste boligområde, som ofte vil være længere væk fra de større byer,” siger Stender (Kristensen, 2019b).

Renovering der løfter bløde værdier

Arkitekt Ulrik Madsen og forsker i bygningskunst Anne Beim fastslår i en analyse af værdiskabelse i bygningsrenovering udgivet af Center for Industriel Arkitektur, at byggeri af høj arkitektonisk kvalitet i sig selv er værdiskabende – både i forhold til økonomisk værdiansættelse, sociale aktiver eller oplevelsesmæssige værdier, som alle bygger uundgåeligt på markedets (og brugernes) opfattelse.

Madsen og Beim konkluderer en ulig vægtning mellem kvalitative og kvantitative værdier og kritiserer vægtning af kvantificerbare værdier fx socioøkonomiske målsætninger i beboersammensætningen, da de ikke nødvendigvis fører til byggerier af høj oplevelsesmæssig og æstetisk kvalitet (Madsen & Beim, 2015: 38). De kvalitative værdier er, ifølge Madsen og Beim, svære at måle og vurdere, men de finder imidlertid, at de kvalitative værdiers betydning for beboernes livskvalitet og trivsel er en vigtig nøgle til at sikre en boligs resourceforbrug i hverdagen (Madsen & Beim, 2015: 39). Analysen argumenterer også for vigtigheden af, at materialiteten forankres i brugernes hverdag, så der opstår et aktivt ejerskab til dem.

Specialet ønsker at undersøge, hvorfor det stadigvæk er vigtigt at totalrenovere, selvom man ikke fokuserer på at højne en socioøkonomisk profil i afdelingen ved at regulere og fortynde beboersammensætningen, men hvor fokus i stedet ligger på andre, mere bløde værdier, der har til hensigt at løfte den sociale interaktion. En renovering af boliger har også værdiskabelses-potentialer gennem afdækning og synliggørelse af byggeriets eksisterende sociale kvaliteter og nye sociale kvaliteter, herunder stedstilknytning til hjemmet og uderum-mene, ibrugtagelsen af fællesarealer og dets betydning for følelsen af fællesskab og naboskab. Dette ud fra en antagelse om, at sociale problemer i en almen boligafdeling også har løsningsmuligheder i at styrke beboersammensætningens forhold til deres egen bolig på en måde, hvor de har lyst til at være sociale. Det sociologisk interessante og relevante består her i en undersøgelse af de sociale potentialer i en almen boligafdeling, som oplever sociale problemer med dens beboersammensætning og som ønsker en forandring deri. Jeg undersøger, hvilken ændring en renovering har på det sociale liv, hvis ændringen består af andet end blot en fysisk omdannelse.

Specialets stillingtagen til det sociale livs rolle i boligrenoveringer puster til spørgsmålet om, hvorvidt der er behov for mere viden og værktøjer, der tager hensyn til de sociale forhold, der gør sig gældende ved boligrenoveringer. Arkitektafdelingen i Norconsult, som jeg skriver dette speciale i samarbejde med, giver udtryk for en udpræget interesse for samme.

Der findes i dag en række forskellige koncepter og metoder, der forsøger at definere og operationalisere 'værdier', der relaterer til bygningsfysiske rammer, men Madsen og Beim har fokuseret på de generelle behov og tendenser, der retter sig mod, hvordan arkitektoniske løsninger skaber værdi for beboeren. Dette særligt i forhold til økonomi, bæredygtighed og energi – og til tider også kultur.

Den ”rette” værdiskabende bygningsrenovering har ikke primært til hensigt at højne en socioøkonomisk status i beboersammensætningen, derimod bør renoveringen skabe nye sociale potentialer, som forbedrer det sociale liv i og imellem boligerne, da det antages at have den største betydning for den samlede livskvalitet for beboeren. Specialets fokus er imidlertid ikke at skabe metoder, der kan betyde lavere huslejer, måder at indrette det u-indrettede eller konsekvenser ved forskellige beboersammensætningsprincipper. Jeg har i stedet til hensigt at udfordre den Aalborgensiske renoveringsmodel, hvor fokus i højere grad er på økonomi end på sociologi, med henblik på at blive klogere på en anden type renoveringsmodel, som søger at højne det sociale liv i en boligafdeling gennem boligrenovering.

Specialesamarbejdet

Specialesamarbejdet med Norconsult sker i kølvandet på et tidligere praktikophold på virksomhedens tegnestue i Aalborg. Jeg lærte arkitekt Nils Pagh at kende gennem praktikken, hvor jeg dagligt blev klogere på processen bag renoveringer af almene boliger. Norconsult er en rådgivningsvirksomhed, som har opgaver inden for offentlige og private bygherrer, og det er også en af Norconsults egne renoveringer, som jeg tager afsæt i, i dette speciale. Norconsult, og særligt Nils Pagh, er flere gange hædret og præmieret af kommuner og byggetekniske komiteer for deres arbejde med almene boliger og helhedsplaner. Norconsult blev desuden nomineret til By-planprisen for omdannelsen af Kildeparken, som blev gennemgået tidligere i problemfeltet (Kristiansen, 2019).

Jeg har tolket tegnestuens interesse for specialet som et ønske om at få indsigt i, hvordan man kan designe og planlægge, så man foregriber og imødekommer det sociale liv og anvendelsen af rummet, efter arkitekten har tegnet værket. En sådan viden om de performative sammenhænge mellem arkitektens og bydesignerens skabte miljø og de anvendelser og ibrugtagen, der finder sted i byrummet, vil kunne integreres i arkitektens daglige arbejde med planer, bygninger og rådgivning.

Begrebsafklaring

Bygherre

En bygherre udgør i dette speciale den aktør, som betaler for opførelsen eller omdannelsen af et byggeri, og kan således både være en person, instans, firma eller et land, som bestiller en opgave hos en virksomhed. I Grønnegårdens renovering var det Hasseris Boligselskab, som var bygherre hos Norconsult.

Ressourcestærk og ressourcesvag

Dette speciale anvender begreberne ressourcestærk og ressourcesvag. Disse begreber anvendes for at beskrive personer eller grupper, der enten har relativt få eller relativt mange økonomiske, sociale eller kulturelle ressourcer. Ressourcestærke personer er ofte personer med et omfattende netværk, et arbejde og/eller uddannelse. Derimod er ressourcesvage personer ofte personer, der ikke har et stort socialt netværk, manglende eller ingen uddannelse eller ikke er i beskæftigelse.

Problemformulering

Hvordan påvirker materialiteten den sociale interaktion blandt beboerne i en almen boligafdeling? Og hvad kan der ske i en fysisk og/eller social renovering af området for at styrke det sociale liv mellem beboere?

Til besvarelsen anvendes Grønnegården i det sydlige Aalborg som case. Dette vil blive præsenteret nedenfor. Der vil derudover være et fokus på planlægningen af fysiske og sociale indsatser, samt hvordan denne planlægning opleves og har en indvirkning på de sociale interaktioner i det levede liv.

Casebeskrivelse af boligafdelingen Grønnegården

Jeg har valgt at undersøge den almene boligform, og herunder med Grønnegården som case, da denne boligtype besidder forskellige sociale potentialer og gennem boligorganisationer, helhedsplaner og arkitekter kan jeg komme helt tæt ind på boformen og få forståelse for det sociale liv, der udfolder sig i afdelingen. Specialet argumenterer for, at det brede kendskab til en boligafdeling og dens beboersammensætning er en forudsætning for at foretage fysiske ændringer, og at de forskelligartede vidensk kontekster i sociologien og arkitekturen har potentiale til at forme rum, der påvirker den sociale interaktion. Tværfagligheden er således en præmis i sammensætningen af specialet, som beror på et potentielt samarbejde mellem arkitekturens position, som er skabelsen af rum til mennesker, og sociologiens position, som er defineret af sociologisk teori og metoder i forbindelse med arkitektens designproces.

Arkitekturen og dens fysiske forbedringer

Hasseris Boligselskabs afdeling 5 Grønnegården er en almen boligafdeling beliggende i bydelen Skalborg i den sydvestlige del af Aalborg. Boligafdelingen havde før renoveringen 492 boliger og i 2012 boede 768 beboere i bebyggelsen (Hasseris Boligselskab, 2013: 6). Grønnegården tilhører oprindeligt den første generation af opførelsen af almene boliger i 1970'erne, og den har præg af lave byggekvaliteter, som karakteriserede den første generation af sociale boligbyggerier. Afdelingens hovedmotiv var en gade, som forbandt de enkelte boligheder. Gaden blev efter renoveringen 2018 bevaret, og minder i dag om en allé, der med rekreative områder, torve og forskelligartede bænke danner bebyggelsen en bymæssig karakter (Hasseris Boligselskab, 2013: 6).

Renoveringen af Grønnegården skabte et moderne boligområde, som modtog hædrende omtale af Dansk Byggeri og det blev af Aalborg Kommune præmieret ved en flot ceremoni på Utzon Centeret (Anderson, 2018) (Norconsult, 2021a). Fra dommerkomiteen lød det: *"Grønnegården har gennemgået en total renovering og fremstår i dag som et yderst vellykket nyt boligkvarter [...] I samspillet mellem boligerne og landskabsrummene er der opnået en flot og brugbar helhed som er inspirerende for voksne og børn. Den vellykkede viser, hvor betydningsfuldt det er at få skabt gode arkitektoniske rammer for livet i og mellem husene"* (Norconsult, 2021a). Både indvendigt og udvendigt blev bebyggelsen renoveret af Norconsult med arkitekt Nils Pagh i spidsen. Boligerne har fået nye tage, nye isolerede facadeelementer, samt nye vinduer, døre, altaner og trapper (Norconsult, 2021b). Udearealerne fik nye belægninger, beplantninger og inventar, som skaber varierende opholdsrum, hvor beboerne uforpligtende kan komme i kontakt med hinanden og hvor afdelingens børn kan lege (Hasseris Boligselskab, 2013: 6). Billederne nedenunder viser afdelingen før og efter renoveringen:

1 Kilde: Google Maps

2 Kilde: Google Maps

Billederne viser, hvordan udskiftning i terræn og bygning etablerer et nyt og moderne udseende til boligafdelingen. Også køkkener, badeværelser og gulve blev udskiftet og der blev etableret haver og altaner til bolighederne (Hasseris Boligselskab, 2015: 4). I dag består afdelingen af 447 boliger, hvor der er 1-4-værelses

lejligheder, og hvor 139 boliger er blevet til tilgængelighedsboliger (Hasseris Boligselskab, 2015: 6; Bilag 5: 6). Det nye udseende på facaderne skabte en mulighed for at udvikle en ny identitet internt i afdelingen, samt udadtil i det omliggende kvarter til glæde for beboerne og det omgivende samfund. Den nye identitet skulle samtidig give boligområdet et bedre ry, og organisationen ønskede, at de moderne omgivelser og lejligheder ville påvirke beboernes hverdag i en sådan grad, at det ville være rart at bo i afdelingen ud fra forestillingen om, at nogle af de urolighederne ville forsvinde. Derfor bestod renoveringen også af en boligsocial indsats, som skete sideløbende med boligrenoveringen og styrke de beboere, der boede i afdelingen. Det boligsociale arbejde startede allerede i forbindelse med genhusning af beboere under renoveringen (Hasseris Boligselskab, 2013: 23).

Den sociale renovering

Før renoveringen bar Grønnegården præg af en resourcesvag beboersammensætning med mange enlige på overførselsindkomst (64 %) samt et højt antal af misbrugere og psykisk syge (Hasseris Boligselskab, 2013: 6). Derudover bestod beboersammensætningen af par uden børn (14 %) samt en meget lille andel par med børn (9 %) (Hasseris Boligselskab, 2013: 6). Børn og unge, der boede i Grønnegården før renoveringen var karakteriseret ved, at mange var særligt udsatte. Antallet af familier var lavt, og flere af de familier der boede i afdelingen, havde børn med særlige behov. Samtidig bestod beboersammensætningen af førtidspensionister, passive kontakthjælpsmodtagere og enlige. Beboersammensætningen bestod desuden af en stor andel beboere ældre end 50 år (45 %) (Hasseris Boligselskab, 2013: 6). Beboersammensætningen bar dermed præg af resourcesvage beboere, og området var også præget af et negativt ry med daglige spektakler, vold og ildspåsættelser (Christoffersen, 2018). Disse beboere fik opmærksomhed under renoveringen, hvor særlige sociale initiativer blev iværksat i et samarbejde mellem privat og kommunalt regi for at sikre trivsel i området (Hasseris Boligselskab, 2013: 6).

De sociale initiativer bestod at ønsket om at stærkere beboernetværk gennem inddragelse, udvikling og demokrati i blandt udsatte grupper (Hasseris Boligselskab, 2013: 15). I helhedsplanen forklarer boligselskabet, hvordan behovet for den sociale indsats tager udgangspunkt i definitionen af *'social eksklusion'*: *"Et individ er socialt ekskluderet, hvis det kan karakteriseres af tre, fire eller alle fem af følgende forhold: er relativt økonomisk fattig, har få eller ingen sociale relationer, har en ringe eller ingen deltagelse i faglige og politiske aktiviteter, har en ringe eller ingen deltagelse i fritidsaktiviteter og/eller har et dårligt helbred"* (Hasseris Boligselskab, 2013: 20). Grundlæggende består den sociale renovering altså i at skabe et bedre socialt netværk blandt beboerne.

Ønsket om inddragelse affødte et samarbejde mellem organisationen, Aalborg Kommune, Ydelses og Socialcenter Vejgård, Ældre – og Handicapforvaltningen og Ældre Område Sydvest (Hasseris Boligselskab, 2013: 21). Samarbejdet skabte mulighed for, at beboerne kunne få særlig støtte og aktiv vejledning til at komme

godt igennem renoveringsfasen samt skabe en god kontakt mellem beboer og personale fremover (Hasseris Boligselskab, 2013: 21).

Den sociale renovering startede med økonomisk rådgivning, da organisationen mente, at rådgivning og undervisning i budgetlægning og styring af privat økonomi, boligforhold, det at bo, konflikthåndtering og vejledning i det at ændre livsstil, kunne hjælpe beboerne i deres hverdagsliv med deres selvudvikling (Hasseris Boligselskab, 2013: 21). Den økonomiske rådgivning var individuel, og den var et led i den samlede sociale indsats om at skabe et stærkere netværk mellem beboerne. Derfor bestod indsatsen også af et tilbud om en kontaktperson, som, gennem personlig kontakt til beboeren, kunne formidle kontakt til relevante kommunale myndigheder og regi, og som også kunne bidrage med den daglige opmærksomhed og omsorg til de udsatte beboere (Hasseris Boligselskab, 2013: 24). Den sociale indsats træder for alvor i kraft med etablering af netværksdannende aktiviteter for beboernes socialt udsatte beboere, der skulle etablere netværksskabende aktiviteter, bryde ensomhed og skabe tryghed og trivsel i området. Aktiviteterne består i dag af café-tilbud med samvær med andre beboere med temaer som f.eks. mad, sundhed og motion, genhusning, renovering og informationer om kommunale tilbud (Hasseris Boligselskab, 2013: 25).

I dag står renoveringen færdig, og ventelisterne til de 447 lejligheder lange. Boligselskabets renovering af Grønnegården er ikke sket med udgangspunkt i Aalborg-modellen men derimod med udgangspunkt i at fremtidssikre og modernisere lejlighedernes, så de kunne skabe glæde for de beboere, der boede i dem før renoveringen. Helhedsplanen fra Grønnegårdens renovering og analyser af resultater fra renoveringerne af hhv. Sundparken og Kildeparken viser en forskel på renoveringernes forskellige formål. Ved førstnævnte, tyder det på, at der ikke har været et konkret ønske om at skabe et socioøkonomisk løft blandt beboerne på samme måde, som med f.eks. Sundparken og Kildeparken (Hasseris Boligselskab, 2013) (BL, 2018). Den boligsociale indsats i renoveringen af Grønnegården har derimod forsøgt at give støtte til de beboere, der i forvejen er lejere, med henblik på at højne deres livskvalitet gennem nedværk, samvær og særlige tilbud rettet mod beboernes behov (Hasseris Boligselskab, 2013: 21). Renoveringen af Grønnegården skiller sig ud ved, at, i udtalt grad, skabe områdebaserede indsatser for at etablere en god kontakt til beboere med særligt behov i forbindelse med renoveringen, at informere rettidigt om genhusning og at skabe tryghed og trivsel i boligområdet. Der var altså ikke ønsker om at skabe et løft i beboernes indkomst, uddannelsesniveau og helbred i den forbindelse.

Afgrænsning

I problemfeltet har jeg nu gennemgået de boligsociale udfordringer der har præget den almene boform siden efterkrigstiden. Jeg har fokuseret på forholdet mellem byggeteknisk kvalitet og beboersammensætning, og jeg har gennemgået, hvordan almene boligafdelinger har fået stigende social og økonomisk opmærksomhed

efter årtusindskiftet i takt med at behovene for indsatser på området er steget. Derefter er jeg dykket ned i udviklingen af Aalborg-modellen som boligrenoverings-strategi og dens virkning på to konkrete boligområder. Effekterne af Aalborg-modellen har pustet til en diskussion om, hvad der karakteriseres som et socialt løft, og om man reelt kan argumentere for at løfte, når fraflytningsprocenten er høj. Selvom modellen har mange potentialer og kan prale med flere boligsociale forbedringer, så undrer jeg mig over, om den socio-økonomiske status er løftet, hvis de tilbageblivende beboere er status quo, mens de, der skulle vise et udviklingspotential, er fraflyttet. Derfor tager jeg i specialet i stedet udgangspunkt i den almene boligafdeling Grønnegården, som også er gennemgået en totalrenovering, men hvor der også er sket en social renovering, som med sit empiriske udgangspunkt og sociale fundament, er sociologisk relevant i besvarelsen af problemformuleringen.

Jeg ønsker at se nærmere på, hvordan en social renovering med fokus på blødere værdier ændrer det sociale liv i boligafdelingen, og hvilken effekt det har på den sociale interaktion. Jeg sætter spørgsmålstegn ved, om boligrenoveringen ikke også har sociale potentialer, som kan have betydning for beboerne på andre måder end ved blot at forsøge at løfte deres socioøkonomi og sammensætning, som i sidste evne både gavner beboeren og organisationen. Jeg ønsker at undersøge, hvorfor det stadigvæk er vigtigt at totalrenovere et udsat boligområde, selvom der ikke er fokuseret på at højne en socioøkonomisk profil, men hvor renoveringen i stedet søger at løfte det sociale liv, der i forvejen er på stedet gennem nye fysiske rammer, bruger-forståelse og indretning af sociale uderum.

Grønnegården som case er interessant for dette speciale, fordi renoveringen af afdelingen bærer præg af en områdebaseret indsats, hvor arkitekt Nils Pagh skabte moderne boligenheder med høj byggeteknisk kvalitet samt rekreative uderum med et hensyn til sociale processer og et ønske om at skabe flere uformelle møder mellem beboerne. Det er hermed en sociologisk interessant boligrenovering, fordi den er foretaget med inddragelse af et bredt felt af interesser og med kvalitativ og kvantitativ viden om beboersammensætningen, netværkets boligorganisation (Hasseris Boligselskab, 2013: 15).

Samarbejdet med tegnestuen i Norconsult afspejler et genuint ønske fra arkitektens side om at styrke de sociale sider af byudviklingen, så den ikke kun tilgodeser ressourcestærke beboere. Koblingen mellem arkitektur og sociologi i dette speciale kaster et tværfagligt lys på sammenhængen mellem hvem, man tilgodeser og ikke tilgodeser og for disse gruppers forskellige oplevelser af byen og dens almene boliger. Det er også gennem nærværende samarbejde, at jeg har valgt Grønnegården som specialets case, da Norconsult har bidraget med plantegninger, fotografier, visualiseringer og dokumenter fra planlægningen af renoveringen samt interview med arkitekt og bygherre.

Dette speciale tager altså udgangspunkt i at undersøge de sociale potentialer, som en boligrenovering har ved at forsøge at forstå beboernes oplevelse og brug af boligområdet for at opnå indsigt i, hvordan de fysiske

Den almene udfordring
Benedicte Mygind
Studienummer: 20165347

rammer påvirker det sociale liv. Undersøgelsen skal ydermere redegøre for, hvordan et fænomenologisk standpunkt stemmer overens med specialets valgte teorier og metodiske fremgangsmåde.

Videnskabsteori

(Eget taget billede)

Anden del - Videnskabsteori

Videnskabsteoretiske positionering

I det følgende afsnit vil jeg redegøre for specialets videnskabsteoretiske tilgang, som tager afsæt i den fænomenologiske filosofi. Fænomenologien vil blive anvendt for at forstå selve fænomenet om, hvorledes materialiteten påvirker beboernes mobilitet og sociale interaktion mellem blandede beboergrupper idet det er dem, der gennemlever fænomenet i praksis.

Fænomenologien

Når jeg bevæger mig rundt imellem husene i Grønnegårdens udearealer, oplever jeg dets arkitektur og dens ibrugtagelse af mennesket. Fænomenologien studerer menneskets livsverden, og den omhandler “... *en læren om det, der kommer til syne eller fremtræder fra en bevidsthed*” (Jacobsen et al., 2015:217). Jeg vil forstå brugen af Grønnegårdens forskellige rum, og jeg vil afdække rummene og deres brugeres rutinerede indlejring i hverdagen gennem ud fra en forestilling om rummets materialitet har en særlig indvirkning på udfoldelse og social interaktion. Fænomenologiens genstandsfelt er en undersøgelse af fænomener som de manifesterer og åbenbarer sig – en analyse af fremtrædelsesformer og forståelsesstrukturer (Zahavi, 2010: 13). Den studerer menneskets *livsverden*, og fænomenologien spiller derfor en central rolle i at forstå beboerens bevidsthed og livsfortælling, deriblandt erfaringer omkring et fænomen, som udspringer fra den fysiske og praktiske verden (Jacobsen et al., 2015: 217). Et fænomen som i dette speciale kan fremtræde som en materialitet, et sted, et rum, mm.

Min ontologiske position er inspireret af tyske filosof Edmund Husserl med hans afstandtagen fra positivismens jagt på målbare og objektive lovmæssigheder (Berg-Sørensen, 2012: 235). Ifølge Husserl bør fænomener undersøges udogmatisk og kritisk, og dermed fralægge sig metafysiske og videnskabelige tanker og på den måde fastholde et fokus på førstehåndserfaringer (Zahavi, 2011: 25). Begrebet 'førstehåndserfaringer' er et af flere fænomenologiske begreber, som Husserl har udviklet, og som dette speciale følger. Fænomenologiens grundantagelse er givetvis, at subjektet er centrum for verden, fordi verden er, som den melder sig i bevidsthedens umiddelbare erfaring, hvorfor det kun er muligt at lære om verden gennem subjekters erfaringer og forklaringer af virkeligheden ((Zahavi, 2011: 25). Dermed erkendes verden som den fremtræder for individet, men aldrig som den virkelig er (Berg-Sørensen, 2012: 234).

I dette speciale kan fremtrædelsesformer både være forståelser, fortolkninger, ideer og bedømmelser, og de forstås, som de *fremtræder*. Følelsen af *tillid* som opstår i et konkret eksempel mellem beboere igennem et interview, er en del af en større helhed, en repræsentation af et fænomen, som jeg, via et subjekts erfaring, kan udforske og forsøge at blotlægge analytisk. I specialet undersøger jeg beboernes beskrivelser af deres

emotionelle og praktiske forbundethed med de forskellige steder i Grønnegården for at komme så tæt på fænomenet som muligt. For at forstå dem, er det nødvendigt at anvende videnskabelige analyser men samtidig også at se, hvordan de fremtræder i den konkrete sanseerfaring (Zahavi, 2010: 15). En genstands 'virkelighed' er ikke skjult bag repræsentationerne men udfolder sig i dem, og derfor er en kontakt med fænomenernes udtryk også en grad af kontakt med fænomenet selv (Zahavi, 2010: 15). Inddragelsen af dem, som fænomenet fremtræder sig for i specialet, er relevant, fordi de som *intentionelle subjekter*, netop er dem, som anlægger det perspektiv, som genstanden viser sig igennem (Zahavi, 2010: 17). Den bevidsthed, som specialets interviewpersoner besidder, er det felt, hvor verden har sin fremtrædelse, og det er derfor også der, den fænomenologiske analyse har sit udgangspunkt (Zahavi, 2010: 18).

Beboeren som erfarende subjekt

Fænomenet for dette speciale handler om materialitetens påvirkning af ibrugtagelse af steder og social interaktion samt sociale ændringer i en social interaktion, og det lægger også op til at forstå, hvordan beboernes livsverden, erfaringer, meninger og hverdagsfortællinger udfolder sig fra deres perspektiv på et mikrosociologisk niveau.

Det *intentionelle subjekt* er altid bevidst om noget og rettet mod materielle genstande i verden, og dermed eksisterer bevidstheden ikke uafhængigt men i kraft af de ting, erfaringer og oplevelser, den retter sig imod. Subjektet betragtes som verdenserfarende, og det er gennem subjektets oplevelsesverden, at fænomenologien hævder, at viden om den rigtige verden skal opnås, da der ikke eksisterer en anden virkelighed end den, vi kan erkende (Jacobsen et al., 2015: 218).

Ligesom Edmund Husserl, finder Maurice Merleau-Pontys, at menneskers livsverden er grundlaget for menneskers erfaringer. Merleau-Ponty sætter derfor selve kroppen i "... *centrum som erkendelsens subjekt*" fordi kroppen *først* interagerer og dermed er *foran* bevidstheden (Jacobsen et al., 2015: 223). Kroppen er derfor *først* erfarende af den fysiske verden, og derefter reflekterende over erfaringen i bevidstheden, og til sidst italesættende af hændelsen. (Merleau-Ponty, 1994: 11).

I Merleau-Pontys perspektiv er menneskets kroppe aktivt agerende i skabelsen af erfaringer, og "*først som noget sekundært får evnen til refleksiv tænkning*" i bevidstheden over handlingen (Jacobsen et al., 2015: 223). Kroppen er derfor fuld af erfaringer, som kan siges at blive omdannet til følelser, meninger samt tanker efter en refleksion, og derefter blive italesat. Italesættelsen foregår i specialet gennem det kvalitative interview.

Fænomenologiens anvendelse i specialet

Denne fænomenologiske tankegang er en relevant for specialets problemstilling, idet kroppen kan have erfaret fænomenet i hverdagen, men uden nødvendigvis at have reflekteret eller italesat fænomenet.

Gennem det kvalitative interview, vil beboernes fortællinger ud fra bevidsthedens refleksion over tidligere kropslige handlinger, skabe en erkendelse om virkelighedens verden ud fra deres perspektiv (Merleau-Ponty, 1994: 16). I interviewet dannes en viden om beboernes erfaring, som den fremtræder i dag i de nyrenoverede rum og rammer. Samtidig vil bevidstheden igennem ord kunne forklare nogle sanselige indtryk og tilføjelser, fordi mennesket ”... lærer at sanse ved hjælp af ord”, og ved at være nærværende i omgivelserne (Merleau-Ponty, 1994: 15).

Fænomenologien vil i henholdsvis metoden og analysen skabe en indsigt og forståelse af, hvorledes materialiteten erfares i beboernes bevidsthed, og derfra hvorledes materialiteten skaber eller forhindrer beboernes kropslige ibrugtagelse og sociale interaktion mellem boligkvartererne. Dette ved at være fysisk til stede i og omkring boligkvartererne, og dermed kunne observere beboernes ibrugtagelse af forskellige steder, og hvordan materialiteten påvirker interaktion i materialitetens i afdelingen (Merleau-Ponty, 1994: 3). Desuden vil indsigten i beboernes forklaringer tilvejebringe en viden om, hvilke sociale og fysiske forandringer, der vil influere det sociale liv i hverdagen.

Den fænomenologiske inspiration i specialet betyder, at beboerne gøres til genstand for erfarne eksperter i, hvad der er et godt socialt liv i Grønnegården. Det er deres livsverden, som er interessant, men jeg vil alligevel være opmærksom på den begrænsning, der også ligger i autenticiteten i informantens forestilling, som jeg som interviewer kan forvente, men jeg kan imidlertid koncentrere mig om at lytte godt efter og spørge på en måde, som aktiverer det lager af oplevelser og erfaringer, som informanten besidder, og som jeg gerne vil lære af (Juul & Pedersen, 2012: 74). Derfor har jeg valgt at benytte forskellige metoder, gennem forskellige former for interviews med beboere, som både rent fysisk kan finde sted ”på gerningsstedet” hvor et sted er taget i brug, inde i en beboeres egen have, hvis vedkommende inviterer eller på afdelingens bygader, mens beboeren er på vej et sted hen. Interviewene vil derudover blive foretaget med arkitekten bag det nye byggeri og daværende direktør for boligselskabet. Dette vil blive uddybet nærmere i specialets forskningsdesign -og metode-kapitel.

The image shows a narrow alleyway between two tall brick walls. The walls are made of dark brown and reddish-brown bricks. The ground is paved with light-colored rectangular stones. In the distance, a building with a blue roof and a balcony is visible. A semi-transparent rectangular overlay is placed in the center of the image, containing the word "Metode" in a black serif font.

Metode

(Eget taget billede)

Tredje del - Metode

Specialets metoder

I følgende kapitel, som består af to afsnit, vil jeg præsentere min metodiske tilgang til specialets undersøgelse samt designvalg i form af casestudiet som forskningsdesign. Bagefter vil jeg gennemgå specialets kvalitative *ekspertinterviews* og *beboerinterviews* og deltagerobservation.

Afsnit 1

En eksplorativ undersøgelsestilgang

Undersøgelsen har til formål at afdække, hvordan materialiteten påvirker på ibrugtagelsen af rummene og den sociale interaktion. Selve undersøgelsen vil derfor være præget af at være problemidentificerende i forhold til at finde nogle uoverensstemmelser, som endnu ikke er belyst empirisk. Den eksplorative tilgang tillader mig at få en forståelse

Der er derfor bevidst valgt at tage udgangspunkt i en eksplorativ tilgang til undersøgelsen. Fænomenet skal udforskes som en forundersøgelse, idet denne ikke vurderes at være et ”tilstrækkeligt defineret felt” i praksis, og derfra skal skabe en forståelse samt viden fra et empirisk studie (Frydenlund, 2011:128). Dermed se nærmere på, hvordan materialiteten skaber nogle begrænsninger eller potentialer for beboernes ibrugtagelse og dens påvirkning på sociale interaktioner mellem forskellige beboergrupper. Den eksplorative undersøgelsestilgang har derfor til hensigt at skabe en forståelse af fænomenet ud fra egen antagelse om, at der heri findes nogle begrænsninger i praksis. Fænomenet skal udforskes som en forundersøgelse, hvor nogle begrænsninger - som kan belyses ved at skabe en samtale om fænomenet i interviewsituationen - heriblandt menneskets virkelighedsopfattelse omkring deres livsverden, udfolder sig i praksis. Dermed skabes en ontologisk erkendelse af det værende igennem en samtale i praksis (Kvale & Brinkmann, 2009: 329).

Det kvalitative casestudie som forskningsstrategi

I specialets problemfelt har jeg præsenteret omfanget af Grønnegårdens renovering og dermed introduceret til en beskrivelse af Grønnegården som case. Jeg vil i nedenstående afsnit præsentere selve casestudiet som forskningsdesign.

Med casestudiet som forskningsdesign, får jeg som forsker mulighed for at undersøge et større spørgsmål i et mindre og mere detaljeret format (Brinkmann & Tanggaard, 2015: 497). Det betyder, at casen ikke søger at sige noget konkret omkring fænomenet generelt, men at der her er talt om et eksempel, hvor fænomenet

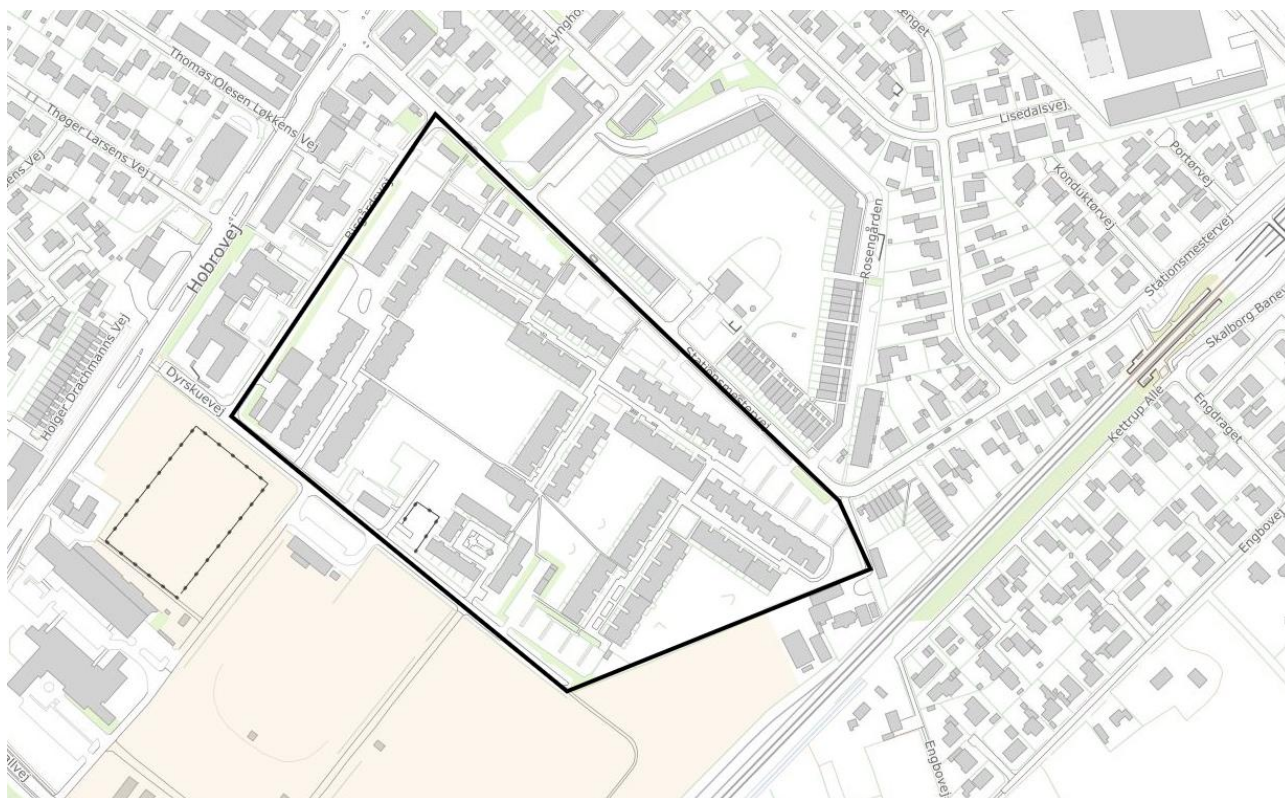
fremtræder for beboeren på lige netop denne måde. Casen giver derfor en stor indsigt i et meget lille område, som i dette tilfælde udgøres af et boligområde. Da specialet taget udgangspunkt i en enkelt case, læner jeg mig op af Bent Flyvbjergs forståelse og anvendelse af casestudier. Flyvbjerg mener, at casestudiet rummer et fortællende element, hvor der ofte er tale om en høj grad af kompleksitet, som er vanskelige at indsnævre til et samlet resultat. Flyvbjerg anerkender dette og tager afstand fra forestillingen om, at forskeren bestræber sig på at skulle generalisere ud fra alle resultater.

Han påpeger desuden, at casestudier netop ikke har til hensigt at skulle generalisere men: *”trods vanskelighederne eller det uønskelige ved at sammenfatte casestudier, kan metoden fint bidrage til den kumulative vidensudvikling i samfundsvidenskaberne”* (Flyvbjerg, 2010: 485). Flyvbjerg argumenter desuden for, at generaliserbarhed ikke nødvendigvis er et mål i sig selv i forbindelse med et casestudie, men at en undersøgelse sagtens kan være relevant på trods af manglende generaliserbarhed (Flyvbjerg, 2006: 229). Værdien kan imidlertid bestå af nye indblik og vinkler på et givent område eller emne.

Casestudieforskningen har sin egen metode og sit eget rationale, hvor empiri ofte indsamles via flere metoder (de Vaus 2001). Dette ses også i specialet, der arbejder sideløbende med forskellige kvalitative metoder: deltagerobservation, ekspertinterviews og beboerinterviews. Dermed indhentes forskellige typer viden, som kan kombineres og give en dybere forståelse for genstandsfeltet, ligesom feltet kan udvikles undervejs. Ved at arbejde sådan, må der først fokuseres på den viden, som indhentes først, da kan påvirke den senere empiriindsamling. Det gælder for eksempel, når viden fra deltagerobservationen kan komme til at være styrende for, hvor jeg vælger at rekruttere informanter, mens viden fra de første interviews kan påvirke måden, jeg stiller spørgsmål i de efterfølgende interviews. For eksempel måtte jeg i interviewene med beboerne i begyndelsen konsekvent uddybe begrebet 'hektisk', hvorfor jeg efterfølgende omformulerede mig for at undgå misforståelse. Casestudiet som forskningsdesign gør det dermed muligt at mere præcise og relevante, fordi jeg løbende får mere viden om casen og erfaring med hvilke spørgsmål der fungerer (de Vaus 2001: 227).

Grønnegården som case

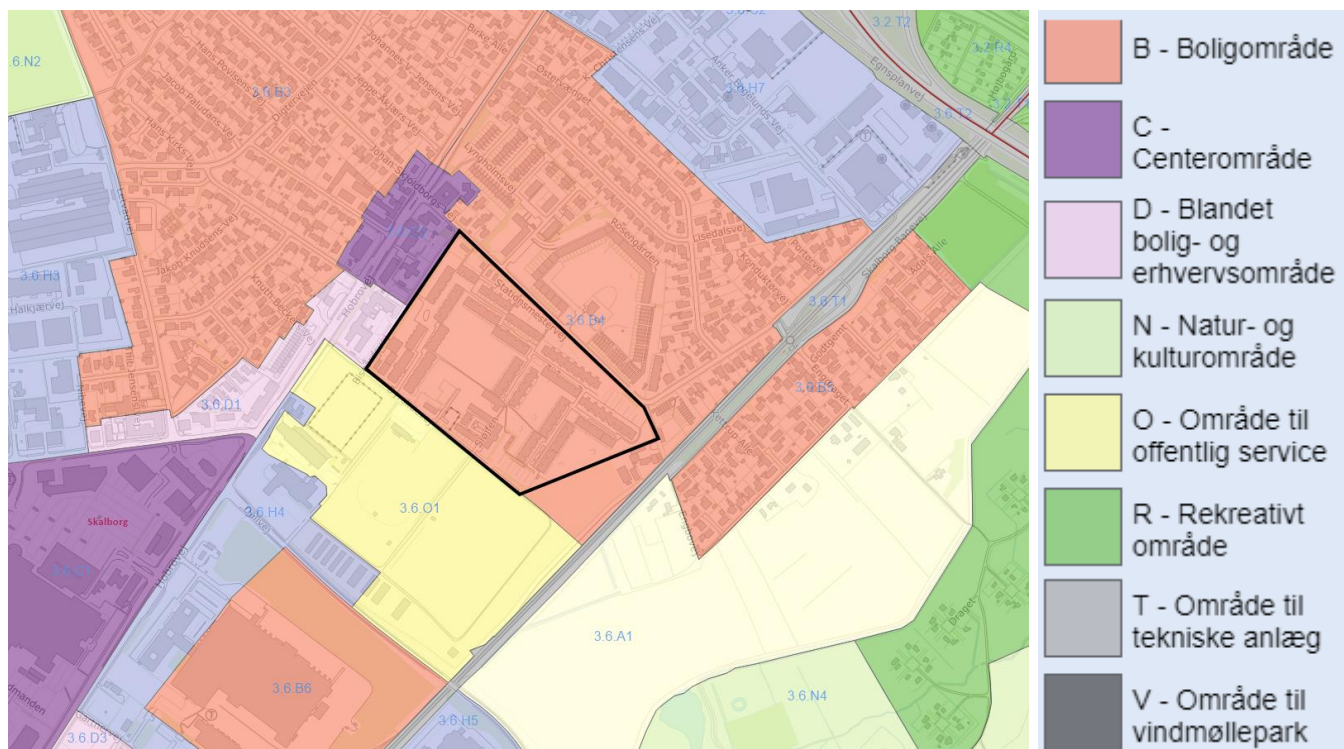
Jeg vil nu indskrive Grønnegården som case i en specialets metodiske. Jeg har dertil valgt at tilføje illustrationer for at skabe et bedre overblik over de fysiske rammer i afdelingen.

3 Kilde: GeoDanmark

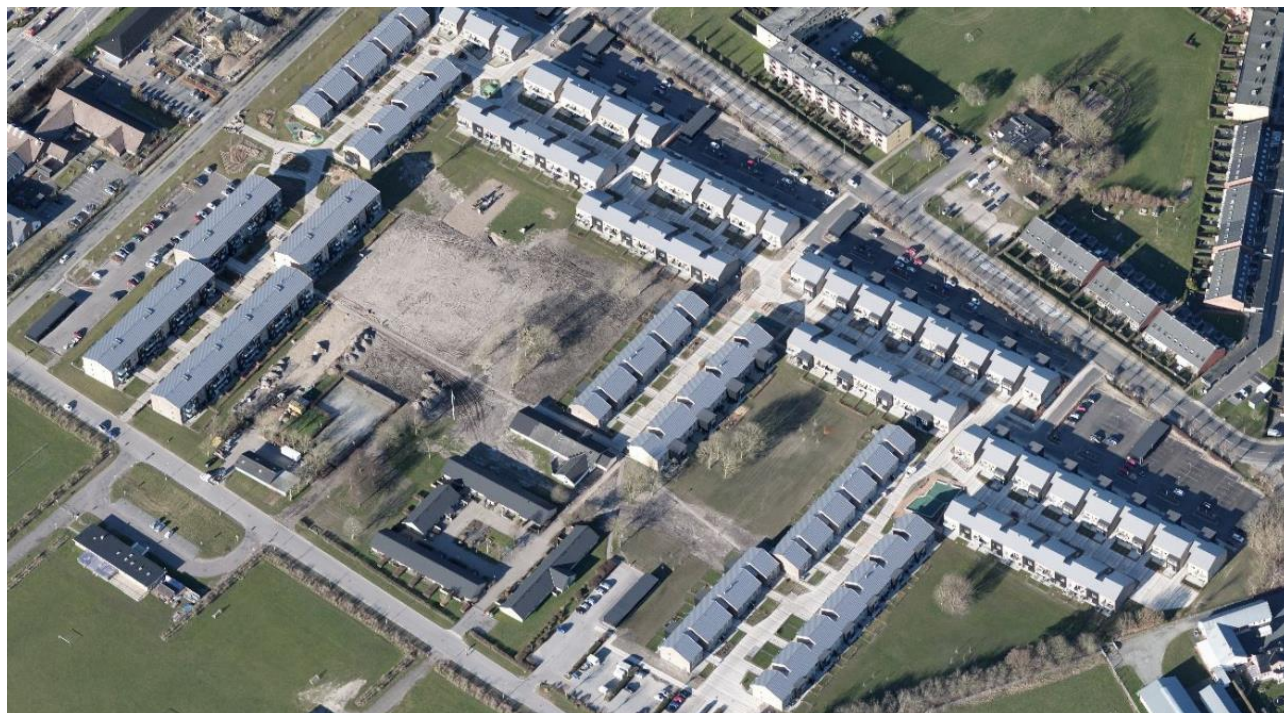
Grønnegården er placeret nær andre boligområder bestående af lejligheder mod nord og øst og et større parcelhusområde mod vest. Ovenstående kort viser forholdene mellem afdelingens bebyggelse og fællesarealer i Grønnegården.

På nedenstående illustration ses fordelingen af nærområdets institutioner, og her ses det, hvordan Grønnegårdens placering deler område med andre boliger samt fritidsområde, centerområder og natur -og rekreative områder.

4 Kilde: GeoDanmark

Grønnegården er et godt eksempel på et område med sociale potentialer, blandt andet på grund af dens placering i området, men i høj grad også på baggrund af renoveringens kombination af fysiske og sociale indsatser i forhold til at forbedre området.

5 Kilde: Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering

Ovenstående skråfoto er taget under renoveringen og illustrerer dermed ikke de grønne områder, som de ser ud nu. Dog viser fotoet, hvordan rekreative gader er placeret mellem lejligheder, legepladser og uderum med indrettede opholdsmuligheder. Gaderne ligger parallelt med bebyggelserne, og det er flere steder muligt at skyde genvej imellem de tætliggende lejlighedsenheder. Bygaderne er oplyst af moderne gadelys, og det er, ifølge en beboer, tilladt at køre bil på nogle af vejene (Bilag 4: 68). På et større græsareal er en legeplads blevet renoveret i stil med de omliggende boliger, og der er flere steder placeret bænke i forskellige stilarter. Der er også på bygaderne, at der er adgang til beboernes semiprivate haver og til opholdsområderne i uderummene, og det er på disse arealer, beboerne kan møde hinanden naturligt, når de færdes til og fra deres bolig, samt når de opholder sig i deres haver.

Nedenstående fotos viser livet mellem husene, hvor haver, altaner og bænkemiljøer udgør steder, hvor naboer kan interagere med hinanden.

6 Kilde: Google Maps

7 Kilde: Google Maps

Afsnit 2

I forlængelse af de tidligere kapitlers overvejelser om genstandsfelt, videnskabsteori og forskningsdesign, vil dette afsnit udfolde den metodiske praksis som empiriindsamlingen bygger på.

Kvalitative interview

I specialet vil de kvalitative metoder være dem, som skal kunne belyse problemformuleringen. Det kvalitative interview som metode er relevant for specialet, da der ønskes indblik i beboernes oplevelser med og erfaringer med Grønnegården og det sociale liv, de lever i de nye rammer. I det kvalitative interview frembringes viden mellem interviewer og den interviewede med udgangspunkt i den interviewedes daglige livsverden, ligesom det er kendetegnende, at jeg møder feltet så åbent som muligt (Kvale & Brinkmann, 2008: 34). Jeg har dermed ikke forud for undersøgelsen besluttet bestemte teorier, hvormed jeg møder informanterne så åbent som muligt.

Specialet gør brug af kvalitative metoder ud fra et ønske om at danne empirien med en dybere forståelse af fænomenet ud fra ønsket om at skabe en særlig forståelse af fænomenet i praksis. Den kvalitative forskningsstrategi og dertilhørende empiri skal i specialet belyse livsverdenen igennem beboerens italesættelse og perspektiv på fænomenet.

Den primære metode i specialet er interviewet, og der anvendes både semistrukturerede og situationelle interviews. De semistrukturerede interviews foretages med arkitekt Nils Pagh og tidligere direktør for Hasseris Boligselskab Ulrich Thagaard, der med deres ekspertviden- og erfaring bibringer en dybere forståelse for fænomenet. De situationelle interviews med beboerne er gennemført som et led i deltagerobservationen, hvor feltarbejdet har avlet rekrutteringen af informanterne mens observationerne foregik, og mens det også har dannet rammerne for interviewene.

Da det kvalitative interview ikke fordrer standardiserede strukturer og regler, kan interviewet formes forskelligt alt efter behov (Kvale & Brinkmann, 2008: 32). I forsøget på at indhente så nuancerede beskrivelser som muligt, har jeg under begge interviewformer taget udgangspunkt i en på forhånd udarbejdet interviewguide, som var løst struktureret, men med overordnede tematikker, så der på den måde eksisterer en åbenhed overfor uforudsete beskrivelser (Bilag 1; Bilag 3; Bilag 3).

Ekspertinterviews

Der er i alt foretaget to interviews med nøglepersoner i renoveringen af Grønnegården: tidligere direktør Ulrich Thagaard Jensen, der under renoveringen af Grønnegården var direktør for Hasseris Boligselskab samt med arkitekten Nils Pagh fra Norconsult, der stod for designet af de nye lejligheder. De er blevet spurgt ind til deres erfaringer med renoveringen samt deres forestillinger om, hvilke effekter forskellige designprincipper har for den sociale interaktion. Svend Brinkmann og Steiner Kvale beskriver et ekspertinterview som et *eliteinterview*, da interviewet bruges til at udspørge mennesker, som er eksperter inden for deres område. Her kræves det, at interviewer har sat sig godt ind i det pågældende emne for at opnå respekt fra fagpersonen og dermed også få mest muligt ud af interviewet (Brinkmann & Kvale, 2015: 201). Jeg havde derfor læst mine lektier hjemmefra og på forhånd undersøgt nogle af Thagaards tidligere projekter samt grundigt orienteret mig omkring projekter på Norconsults egen hjemmeside.

Præsentation af informanter fra ekspertinterviewene

Ulrich Thagaard Jensen

Den tidligere direktør i Hasseris Boligselskab har i det meste af sit professionelle liv arbejdet med by- og boligudvikling, og det var da også Thagaard, som stod i spidsen som bygherre under renoveringsprojektet. Han har i flere medier udtalt sig om renoveringen, hvor han både har omtalt den fysiske og sociale renovering. Til TV2 udtalte han i 2018: ” *Den grundlæggende tanke bag renoveringen har været at god arkitektur, smukke omgivelser, og det at være i menneskelige skalaer påvirker vores liv positivt. Det fremmer også ejerskabet til det, man bor i og lysten til at være social*” (Anderson, 2018). Jeg traf Thagaard til et møde i efteråret 2020,

hvor vi talte om arkitektur og sociologi under et eksternt møde, hvilket utvivlsomt gjorde det bekvemt at kontakte ham i forbindelse med interviewet. Interviewet foregik i Thagaards eget hjem, da han i dag ikke længere er direktør i boligselskabet. Han foreslog selv denne lokation, da han gerne ville vise mig den unikke arkitektur i sin lejlighed. Interviewet tog i alt en time og et kvarter, og jeg tog udgangspunkt i en semistruktureret interviewguide bestående af relevante tematikker (Bilag 3).

Nils Pagh

Pagh er til dagligt kreativ leder i Norconsult og sidder som arkitekt i afdelingen i Aalborg. Pagh var en oplagt informant, da han var arkitekten bag de fysiske renoveringer i Grønnegården, og jeg havde i forvejen et kendskab Pagh fra mit tidligere praktikophold i Norconsult. Pagh har mange års erfaring som arkitekt, og han har stået i spidsen for flere renoveringer af almene boliger med en udtalt interesse for det sociale byggeri. Samarbejdet med Norconsult er desuden også født af, at Pagh fra begyndelsen af specialefasen har givet udtryk for et savn til ny viden omkring hverdagslivet i designede rum. Interviewet med Pagh foregik ude i Grønnegården, hvor vi gik rundt i afdelingen og talte om de tematikker, jeg på forhånd havde forberedt. Jeg tændte båndoptageren, efter vi fandt en central placering, hvorefter jeg foretog det semistrukturerede interview med udgangspunkt i en interviewguide (Bilag 2). Interviewet varede en time.

Interview med beboere

Der er i alt foretaget seks forskellige interviews, hvoraf flere af interviewene spontant fik karakter af en slags fokusgruppeinterview, da flere naboer to gange faldt til, da de så mig interviewe en, de kendte, mens andre var interviews, var mobile. Interviewene var situationelle, hvilket betød, at min fremgangsmåde hovedsageligt bestod af at opsøge informanter, der brugte uderummene på forskellige måder. For at få nogle af beboerne i tale valgte jeg også at indsamle empirien ud fra metodeværktøjet *walking interview*, da *walking interview* gjorde det muligt at foretage interview om beboernes sociale interaktioner under deres gang i boligområdet. Walking interview kunne skabe en forståelse og konkretisering af fænomenet i praksis ved at lade beboernes kroppe interagere i rummet og dermed bidrage til at se og forstå beboernes adfærd i området igennem deres kropslige mobilitet.

Interviewspørgsmålene kom fra en semistruktureret guide, som jeg havde forberedt på forhånd. Den havde jeg printet ud på forhånd, og jeg forsøgte så vidt muligt at skjule min oplæsning for at skabe indtrykket af, at det var en ganske almindelig samtale (Bilag 1).

Jeg vil nu give en kort præsentation af informanterne. Der er i alt tale om 10 mennesker i alderen 19 til 83 år, som alle bor i Grønnegården, og som jeg rekrutterede, mens de befandt sig i afdelingens uderum.

Præsentation af informanter fra interview med beboere

Kenneth er 31 år og går i skole. Han bor i Grønnegården i stueetagen i 3-plansblokken.

Maria er 19 år og bor sammen med Kenneth i stueetagen i 3-plansblokken. Til dagligt er Maria bagerelev.

Dennis er 27 år og bor også i 3-plansblokken i stueetagen sammen med sin hund. Han er arbejdsløs. Dennis har boet i Grønnegården i otte år og har dermed oplevet afdelingen før renoveringen.

Brian er 27 år og bor i en treværelseslejlighed. Brian har boet i Grønnegården i hovedparten af sit liv. Han har selv været med til at bidrage til uro før i tiden, men bor nu med sin kæreste og deres to børn. Brian er arbejdsløs.

Sabrina er 25 år og bor i en treværelseslejlighed sammen med Brian og deres to børn. Sabrina skal til at starte i job i Bilka.

Fatima er 24 år, og hun bor alene i overetagen af et af byhusene langs bebyggelsens bygader. Hun er social- og sundhedsassistentelev til hverdag.

Margit har boet i Grønnegården siden 2018 sammen med sin mand, og hun er 63 år gammel. Hun har ikke noget kendskab til Grønnegården og hører kun om de forrige uroligheder fra naboer.

Eva er 83 år og har boet i Grønnegården siden 2020, men hun har før arbejdet i den børnehave, som ligger tæt på Grønnegården, og som Brian og Sabrinas børn også går i.

Poul på 63 år har boet i Grønnegården siden 1995, og han er til daglig pensionist efter en karriere i flyvevåbnet. Han finder i dag måder at holde sig i gang gennem forskellige jobs. Han bor med sin kone Tammy.

Tammy er 53, og hun bor sammen med Poul. Hun har før arbejdet i hjemmeplejen, men nu går hun hjemme og yder somme tider støtte til de ældre kvinder i afdelingen.

Nadja er 38 og har boet i Grønnegården i 10 år med sin kæreste. De flyttede dertil for at få en billigere lejlighed, og de har siden hen fået en søn sammen.

Deltagerobservation

I herværende afsnit som i afsnittet *kvalitative interview* arbejder jeg metodisk kvalitativt. Måden hvorpå jeg har tilegnet mig viden på eksplorativt gennem undersøgelsesforløbet, kan også ses performativt, da jeg ikke kun har medtaget den eksplicite, verbaliserede viden med også gennem deltagerobservationer, hvorigennem jeg har tilegnet mig den tavse viden i de vidensmiljøer, jeg har færdes i. Og når det orienterende begreb er social interaktion, kan feltarbejdet bruges til at få øje på, hvordan og hvor disse tager sig ud.

Observationerne blev foretaget i perioden april-maj og juni, hvor det var muligt at se den sociale interaktion, som kunne understøtte det, der blev fortalt i interviewene (Tanggaard & Brinkmann, 2010: 33). Desuden resulterede observationerne i rekruttering af informanter, når jeg fandt, at en eller flere beboere opholdt sig på eller brugte steder i afdelingens uderum. Observationerne blev derfor usystematisk ustruktureret, hvorfor jeg valgte at skrive feltnoter på en note-applikation på min telefon (Bilag 6).

Feltarbejdet er relevant, fordi det gav mig mulighed for at nærstudere og opleve arkitekturen, ruter og somatiske rum ved at bruge min krop som værktøj, som gav mig adgang til rumlige elementer ved menneskelige praksis.

Udvælgelse af sites

En del af feltarbejdet består af registreringer af de sites, som jeg observerer, og som kortlægger hvor de sociale interaktioner udfolder sig i Grønnegården. Registreringernes bruges til at skabe en idé om, hvor beboerne mødes og opholder sig, samt hvordan de bruger disse steder, samt hvordan arkitekturen influerer dette. Også derfor kombineredes de med interviews. Registreringerne funderes i Jan Gehls forståelse af dem, som systematiske registreringer af aktiviteter og mennesker i et fysisk rum. Metoden er relevant, da den bringer viden om hverdagspraksisser og - scenarier og de sociale interaktioner på udvalgte steder (Gehl & Svarre 2013).

Observationerne i Grønnegården er foretaget på tre steder: ”bagindgangen” til afdelingen, legepladsen og midt på en af gaderne mellem husene. Disse er valgt ud fra en antagelse om, at deres forskellighed må fordre forskellige typer af social interaktion, og fordi jeg vurderer dem som værende knudepunkter for nogle af hverdagens møder mellem beboerne grundet deres centrale placering. Nedenstående illustrationer viser afdelingen ovenfra med et grønt areal. Det grønne areal er et perceptuelt estimat som viser de områder, jeg fra mit site, har kunne observere.

Bagindgangen

8Kilde: GeoDanmark

Bagindgangen grænser op til Hobrovej, hvor busser og indkøbsmuligheder er ”i baghaven”. Som vist på billedet nedenfor, så er det også her, 3-plansboligerne ligger. Jeg valgte at observere fra dette sted, fordi vejen forinden Hobrovej nær parkeringspladsen under i observations-perioden var spærret på grund af vejarbejde. Samtidig fandt jeg det selvfølgelig at afdække ”hoved” -og ”bagindgang” til afdelingen, og jeg var desuden interesseret i at undersøge, om der var mennesker, som blot krydsede igennem afdelingen uden at bo der. Stedet havde en mindre legeplads samt to separate bænkeområder. Fra en af bænke observerede jeg, mens jeg forsøgte at *blende in* med mængden, så jeg ikke skilte mig ud og potentielt forstyrrede den sociale interaktion. Det er desuden fra bagindgangen, at jeg har direkte udsyn til den store legeplads.

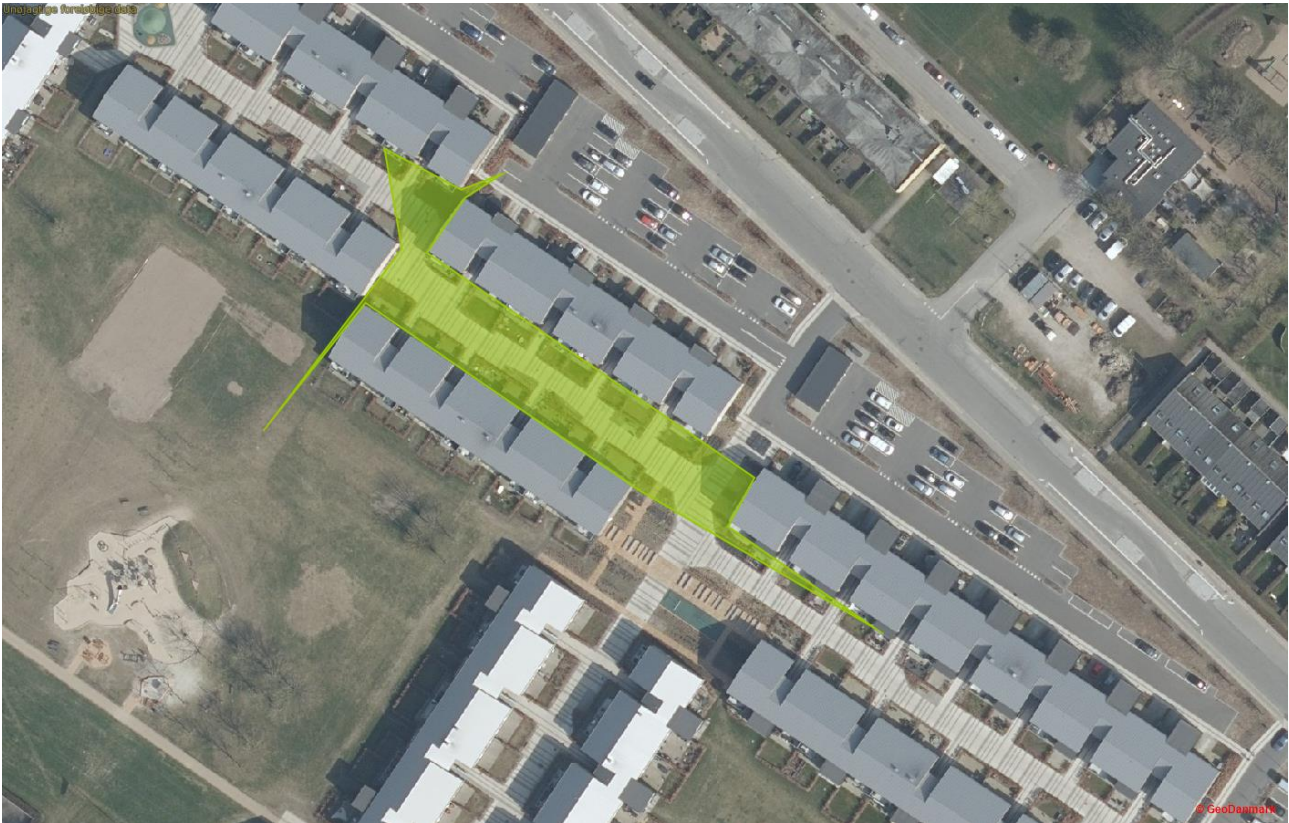
Legeplads

9Kilde: GeoDanmark

På afdelingens største åbne areal har den store legeplads en central placering, hvormed stedet er let tilgængeligt for alle beboerne. Legepladsen består af et mix af en gyngesæt og en tarzanbane, sandkasse og rutsjebane samt installationer der vipper og drejer. Stedet huser som det eneste sted et overdækket borde-bænke-sæt, som er pakket ind under et festival-telt-lignende lagen, som hænger op ovenover bænken. Det er med bænken muligt at iagttage sine børn, mens de leger, mens det er muligt at opholde sig på stedet, selv hvis man ikke er typen, der leger. Det er samtidig muligt for mange af afdelingens boliger at se på legepladsen fra lejlighederne. Jeg tog plads fjernest fra legeområdet, sådan så jeg ikke optog plads for potentielle forældre, der selv ønskede at observere deres børn. Jeg antog grundlæggende områdets legeplads for at være et oplagt site, når der i designet og planlægningen af legepladser utvivlsomt sker en opmærksomhed på materialitetens betydning for ibrugtagelsen af stedet.

Gaden

10Kilde: GeoDanmark

Grønnegårdens muligheder for at opholde sig på en bæk er mange og mangeartet. Variationen af bænke er placeret på forskellige steder og måder på bygaderne langs boligerne. Det antyder en interesse for udeophold og det understreger casens sociologiske relevans, da Grønnegården som boligafdeling har indrettet et ekstremt varieret uderum. Jeg satte mig selv på en havebæk-lignende bæk, som gav mig udsyn til et stort areal langs en af vejene mellem husene samt ind i de semi-private haver. Jeg kunne her se den daglige gang til og fra boligerne samt ruterne imellem naboerne. Dette var den primært årsag til, at jeg også valgte at placere mig tættere på boligerne, så jeg kunne få en forståelse af, hvorvidt og hvordan beboerne interagerede med hinanden ”på gerningsstedet”.

Metodeovervejelser

Med udgangspunkt i ovenstående metodekapitel, gøres her en række overvejelser, herunder etiske overvejelser samt overvejelser om specialets metodiske validitet og reliabilitet. Med validiteten vil jeg diskutere, hvorvidt de anvendte metoder kan bruges til at belyse problemformuleringen. Reliabiliteten belyser troværdigheden og hvorvidt en lignende undersøgelse vil give samme fund.

Metodiske begrænsninger

Specialet arbejder med det sociale liv, som i en generel betragtning er et dynamisk og komplekst fænomen. Særligt er det relevant at understrege, at den grundlæggende renovering i Grønnegården først stod færdig i 2018, og at der stadig er mindre bygge og renoveringsprojekter i gang og på vej: F.eks. nyt fælleshus og den forestående udvikling af den store legeplads. På denne baggrund, og med afsæt i antagelsen om, at det fysiske har betydning for det sociale liv, må det antages at disse projekter vil indvirke yderligere på det sociale liv og interaktionerne i Grønnegården fremadrettet. Derfor påvirkes empirien af den relativt korte tid, den har stået færdig, ikke har nået sin fulde betydning for det sociale liv.

Desuden betød Ulrich Thagaard Jensens fratrædelse som direktør for Hasseris Boligselskab, at han ikke ønskede at udtale sig om Grønnegården direkte, hvorfor vi aftalte, at jeg i stedet forholdt mig til den almene udfordring på et generelt plan, hvormed han kunne inddrage andre, relevante eksempler. Jeg betragter ham dermed som en ekspert inden for sit fag generelt, og jeg vælger at behandle hans udtalelser om generelle tendenser og erfaringer som noget, der også har gjort sig gældende i renoveringen af Grønnegården.

Etiske overvejelser

Min undersøgelse beroede fra begyndelsen på etiske overvejelser, i særdeleshed, når jeg møder beboerne i deres hjemlige omgivelser i en bevægelse mellem interaktion og observation. Jeg har dermed været særligt opmærksom på min egen tilstedeværelse samt konstant beregnet, om jeg skabte utryghed. Dette har dog ikke vist sig at være en udfordring, fordi den sociale norm i afdelingens uderum har vist sig at være inkluderende i en sådan grad, at jeg oplevede at blive hilst på i langt højere grad end stirret på. Blev jeg antastet nysgerrigt af en beboer, så gav jeg min identitet til kende og præsenterede mit formål. Dette blev begge gange til en kop kaffe mellem mig og beboeren.

I kraft af min undersøgelse og af Grønnegården som case, har det været vigtigt for mig at understrege overfor beboerne, at jeg ikke er en repræsentant for boligselskabet, da jeg ikke ønskede, at beboerne skulle tro, jeg kom for at evaluere. Jeg har dermed været meget tydelig omkring min rolle som studerende og om min interesse for deres erfaringer med deres boligområde.

Den største etiske udfordring har været under observationerne, hvor jeg har måtte koncentrere mig observere haver uden også at observere ind ad vinduerne. Havernes indretning er ikke afgrænset med høj hæk eller stakit, men jeg antog det indledningsvist alligevel som et rum, som oplevedes som privat. Dette var en udfordring på grund af den relativt korte fysiske afstand mellem haverne og uderummene, som betød, at det var

svært ikke at orientere sig i haverne, når jeg bevægede mig rundt i afdelingen. Der var også beboere i haverne, som jeg ønskede at hilse på, hvilket muliggjorde, at jeg kunne kigge ind.

I forhold til anonymitet har alle beboerne fået givet et alias. Det gælder dog ikke for eksperterne, som har givet samtykke til, at jeg gerne må nævne dem med navn i specialet.

Validitet

Grønnegården dækker over et område med ca. 600 beboere, og specialets empiri er baseret på en række situationelle interviews med beboere og semistrukturerede interviews med arkitekt og repræsentant for boligorganisationen og af observationer på tre forskellige steder. Forholdet mellem de relativt få informanter og antallet af beboere, påvirker repræsentativiteten negativt, og validiteten vil generelt være forholdsvis lav. Det er dog ofte præmissen ved kvalitative casestudier. Den interne validitet er højnet ved at kombinere strukturerede interviews med situationelle interviews, som indfanger forskellige beboeroplevelser og typer af viden. Desuden er der arbejdet med en varieret sammensætning af informanter, både ift. køn, alder, etnicitet og hvor længe de har boet i Grønnegården.

Ydermere kunne metodekombinationer have højnet validiteten, ved at supplere de kvalitative metoder med survey eller adgang til boligselskabets statistiske materiale. Sidstnævnte forsøgte jeg, men fik afslag på grund af persondataloven. Yderligere havde et ekspertinterview med en relevant medarbejder fra boligselskabet øget validiteten, ved også få et ekspertperspektiv på de fysiske renoveringer. Her har jeg i stedet interviewet den tidligere direktør for boligselskabet, som har haft en stor rolle i det planlægningsmæssige arbejde i renoveringen.

Reliabilitet

I feltarbejdet studeres en konkret og altid unik situation, og empirien fra de situationelle interviews afhænger af, hvilke beboere der er til stede ved mine besøg i Grønnegården. Af den grund er det nødvendigt at 'tilskære' et analytisk og empirisk fokus (Hastrup 2010:57). Derfor anvendes social interaktion som orienterende begreb. Yderligere påvirkes reliabiliteten af tilfældigheden i, hvem jeg har mødt og haft mulighed for at tale med, da de samme situationer sandsynligvis ikke vil udspille sig igen ved en eventuel gentagelse af undersøgelsen. For at højne reliabiliteten er feltnoter og indtegninger på kort med mere eller mindre detaljerede beskrivelser samt interviewguides vedhæftet som bilag for at øge gennemsigtigheden i, hvad der er lagt vægt på i empiriindsamlingen.

Teori

32

(Eget taget billede)

Fjerde del - Teori

Specialets teori

Specialets problemformulering har to strenge, hvor den første omhandler materialitetens påvirkning af social interaktion blandt beboerne i en almen boligafdeling og hvor den anden handler om, hvad der kan ske i en renovering af et boligområde for at styrke det sociale liv.

Til at give indsigt i ovenstående anvendes først teori af *sted* med udgangspunkt i Doreen Massey og Jon Agnew's teoretiske forståelse af stedets produktion, identitet og fortælling. Herefter præsenteres James Gibsons teorier om affordances, der handler om individets direkte og kropslige opfattelse af de mulighedsbetingelser, som vores omgivelser tilbyder. Derudover introduceres Pierre Bourdieus teori om kapital og habitus til at beskrive, hvordan habitus og kapital kan ses i sammenhæng med muligheden for forskellige sociale udfoldelser.

Til problemformuleringens anden streng anvendes arkitekt Jan Gehl til at belyse sammenhængen mellem uderummenes indretning og sociale aktiviteter, mens Robert J. Sampsons teori om Collective Efficacy skal bidrage med viden om, hvorfor beboere ikke automatisk interagerer, bare fordi de er naboer, mens professor i sociolog Anja Jørgensen anvendes til at beskrive nye former for fællesskaber, der ikke umiddelbart indgås i på baggrund af stedet som fælles.

Steders produktion og identitet

Ordet *stedsteori* er ikke en knæsat term og har derfor, ligesom sit emne, uskarpe grænser. Opmærksomheden og refleksionen over stedet strækker fra sociologi, antropologi og videre til filosofi og arkitektur, mens interessen for stedet forbindes med globalisering, identitet, køn, urbanisering mm.

Kulturgeograf Doreen Massey er inspireret af Henri Lefebvres relationelle tilgang til steder som mere eller mindre vilkårlige forsamlinger af elementer på tværs af sociale og naturmæssige kategorier – og den deraf uundgåelige udfordring det er at konstruere et 'her' og 'nu' imellem disse elementer og deres forskellige sport og historier igennem tid og rum (Massey, 2005: 140). Ifølge Massey er det ikke relevant at tale om et steds rene autenticitet og unikke identitet, fordi stedets forhandling og produktion er en relationel proces, hvor sociale interaktioner producerer og skaber stedet og dets identitet. Da de sociale interaktioner er under konstant forandring, er der ikke tale om en unik og bunden identitet, men om en kontinuerlig foranderlig stedsidentitet.

De steder, individer bevæger sig i deres hverdagsliv, sætter aftryk på individet og dets rytmer (Fallov 2015: 2). Massey ser stedet som fleksibelt, i proces og under konstant social konstruktion. For Massey gælder det

desuden, at stedets både indeholder dets fysiske lokation og *sense of place*, som den betydning, stedet tillægges (Massey 1994: 162).

Ifølge Massey skal steder altid forstås i relation til oplevelsen af andre steder, hvormed det ikke kan ses uafhængigt af den sociale udfoldelse på stedet. For eksempel vil et sted, som føles uvelkomment, altid forstås i forhold til et sted, der føles velkomment. Stedsidentitet udgøres af de modsætninger, der er i de sociale interaktioner (Massey 1994:168). Derfor er steder altid dynamiske og foranderlige, fordi stedsidentitet defineres af de mennesker, som har magt til at bestemme, hvordan og hvilke værdier og praksisser der skal fastfryses og dermed udgøre stedsidentiteten (Massey, 1994: 169). Derfor taler Massey om, at steder også har indlejrede magtstrukturer, som er fordelt og etableret i de fysiske omgivelser, idet stedet hele tiden er under konstruktion. Dette fordi steder udgør arenaer for forhandlinger mellem forskellige gruppers meningstilskrivelse, afhængig af deres alder, etnicitet, klasse og køn.

Ud fra Masseys teori om steder, forstår jeg i specialet steder som dynamiske og skabt af komplekse processer. Steder er derfor altid processuelle og åbne, og dets stedsidentitet dannes kontinuerligt i kraft af de forskellige sociale interaktioner, der finder sted.

Massey fokuserer på hvordan forholdet mellem det fysiske miljø og de sociale interaktioner former hinanden, ligesom Massey, argumenterer geografen John Agnew for, at sted konstitueres på flere niveauer. Ifølge Agnew skal der tre ting til for at noget kan kaldes et sted: *location*, *locale* og *sense of place*.

Location er placering, hvor aktiviteter, locale er fysisk form og fornemmelse for sted er *sense of place* (Agnew, 2005:89). Ligesom hos Massey, handler det for Agnew heller ikke kun om stedet i sig selv, men også om relationen til andre steder. Ser man et boligområde som location handler det om, at stedet karakteriseres gennem viden om dets relation til den øvrige by ved for eksempel at se på beboersammensætning. Med stedet som locale, handler det om en 'setting' for hverdagslivets aktiviteter og det sociale liv. Locale er steder, som muliggør social interaktion og som er udgangspunkt for sociale møder og netværk. Det kunne for eksempel være Grønnegårdens bygader, fælleshuset eller legepladsen. Sense of place eller 'oplevelse af sted' definerer Agnew som "*identification with a place as a unique community, landscape and moral order.*" (Agnew, 2005:89). Her er stedet noget unikt: Det er den meningstilskrivelse og tilknytning som mennesker giver og har til steder. Agnew argumenterer for, at en særlig tilknytning til stedet, enten bevidst eller udtrykt gennem hverdagslige handlinger eller engagement i lokale tiltag eller aktiviteter, indikerer sense of place (Fallov 2014:3).

Med Agnews teori vil jeg se på, hvordan menneskelige praksisser og interaktioner udfoldes på steder og hvordan dette påvirkes af stedernes fysiske udformning (Fallov 2014:17). Agnew argumenterer for, at et sted også må undersøges ud fra dets lokation, i forhold til den geografiske beliggenhed og placering i forhold til

andre steder. I herværende tilfælde er det for eksempel relevant at undersøge legepladsens centrale geografiske placering i afdelingen i forhold til forskellige boliger. Han understreger desuden, at stedets fysiske rammer har betydning for de sociale interaktioner og hverdagspraksisser, som opstår på stedet, og at de fysiske rammer dermed har indflydelse på, hvordan hverdagslivet og rutiner udformer sig på stedet. Agnew argumenterer ydermere for, at steder i lige så høj grad defineres af den subjektive og emotionelle relation til et sted, og at oplevelsen af sted dækker over de individuelle og sociale meningstilskrivelser til et sted, som er skabt gennem oplevelser, rutiner og følelser (Fallov, 2014: 17). Med udgangspunkt i Massey og Agnew forstår jeg steder som arenaer for konstante forhandlinger af meningstilskrivelser og brug mellem forskellige grupper. Denne forhandling er i høj grad til stede i boligafdelingens udearealer, hvor mange forskellige grupper og mennesker og erfaringer mødes.

Steders handlemuligheder

Psykologen James Gibsons har udviklet et materialitets-begreb om *affordances*, som peger på, hvordan objekter og rumlige omgivelser i sig selv tilbyder eller inviterer individer til bestemte handlemuligheder. Affordanceteorien omhandler individets direkte og kropslige opfattelse af de mulighedsbetingelser, som vores omgivelser tilbyder (Gibson, 1986: 132).

Affordance beskriver den måde ting komplimenterer vores behov og særligt den visuelle perception er afgørende for disse *affordances*.

Et buskur sender informationer om et tilbud om at sætte sig ned inde i mens man venter på bussen. Busskurets affordance ændrer sig ikke, den vil altid afforde siddeplads i ly og læ, men ikke alle har behov for eller et ønske om at sidde og betragter i højere grad skurets bæk som opbevaring af indkøbspose eller taske, mens man også kan opholde sig i ly og læ uden at skulle med en bus. Busskuret kan også være en markør, som individet bruger til at angive mødested, mens det kan være et godt gemmested.

Busskuret har en skabt funktion, og det har også rigtig meget, som det også kan bruges til. Busskurets form, design og holdbarhed, dens udseende, lugt og lokation bliver naturligvis en faktor i, om det kan bruges til individets formål, men det er funktionen, som sætter det perceptuelle apparat op for selektionen, ikke omvendt. Derfor er et objekts affordance afhængigt af observatørens perception - i hvilket lys og under hvilke stimuli objektet ansues (Gibson, 1986: 135).

Måden vi perciperer vores omgivelser og de objekter, som en stimulus som lys kaster tilbage til os, afhænger af stedets miljø, og de aktiviteter og relationer der eksisterer dér (Trettvik 2001:498). Det er denne tilgang til perceptionen, der gør Gibson anvendelig i forhold til måden specialets informanter giver deres ibrugtagelse af stedet til kende gennem interview. Ved at iagttage Grønnegårdens bruges forskellige former for aktivite-

ter på og omkring, og med Grønnegårdens materielle og immaterielle møblement, bliver det muligt at anskueliggøre hvilke sociale meningsfuldheder som stedet indeholder. Eksempelvis hvilke sociale betydninger en bæk kan have i en sociospatial kontekst hvis man ser bort fra dens umiddelbare funktion som siddeplads.

I specialet kan Gibsons affordanceteori bruges til at analysere de værdier og meninger som brugerne af et sted tillægger dette (Gibson 1986:129). Det gælder dog imidlertid, at uanset hvilke åbenlyse affordances som stedets design og indretning har, så er deres funktionalitet kun relevante i anvendelsen i en social sammenhæng. Eksempelvis er bænken som sted først interessant at analysere med affordanceteorien i det øjeblik den afforder en bruger.

Gibson argumenterer for, at affordances både kan være positive og negative, mens der kan være tale om en anti-affordance hvis stedet ikke afforder en given brug. Det betyder, at en manglende brug af en ting også er interessant at analysere med Gibsons teoriapparat. Selvom Gibson fremhæver observatørens subjektive meningsfortolkninger, så er affordances mere end den klassiske subjekt-objektdikotomi, da ét af hovedelementerne i forståelsen af en affordance handler om dens omgivelser, som i sig selv ikke er et objekt. Det er både fysisk og psykisk betinget, uden alligevel at være netop det. Derfor peger en affordance både på et steds omgivelser og på stedets observatør (Gibson 1986:129).

Stedets design og arkitektur af stor betydning for Gibson, da bygninger medierer og oversætter de omkringliggende objekters affordances, og fordi visualitetens betydning for en affordance tydeliggør de handlingsmuligheder den har (Gibson, 1986:139). Overflader er eksempelvis en fysikalitet der ikke må overses i en affordance analyse, da et steds flader og fundamentet afforder brugeren på særlige måder. (Gibson, 1986: 127).

Kapitalmængdens påvirkning af udfoldelsesmuligheder

Mens James Gibsons teori affordances belyser præger den måde, vi ibrugtager omgivelser, skal Pierre Bourdieus teori om kapitalerne anvendes til at forstå, hvilken betydning beboerens kapitalmængde har for ibrugtagelse og udfoldelse i sociale rum.

Pierre Bourdieu studerede igennem sit forfatterskab det sociale menneske, hvortil han introducerede han et begrebsapparat, der indbefattede økonomisk, kulturel og social kapital, samt en symbolsk kapital (Bourdieu, 1997: 20). Med udgangspunkt i Bourdieu bliver det muligt at undersøge, hvilken betydning individers kapitaler og habitus har for ibrugtagelse af steder og udfoldelse i sociale rum.

Det er relevant først at se på kapitalerne i forhold til at kunne anskue beboernes udgangspunkt og sætte dem i relation til hinanden.

Den *økonomiske kapital* handler om beboernes formåen og materielle goder, og en høj økonomisk kapital kan på mange måder give adgang til andre kapitaler, da man kan tilkøbe sig genvej til en højere kulturel kapital (Bourdieu, 2010: 258).

Den *kulturelle kapital* er, ifølge Bourdieu, den mest omfattende kapitalform og indbefatter alt fra uddannelse, kunst og kultur, forbrugsgoder, fødevarer osv. Den kulturelle kapital er herigennem med til at determinere, hvad god smag er, og hvad der er særlig *fint* (Bourdieu, 2010: 5). Den kulturelle kapital hænger ofte tæt sammen med den økonomiske og sociale kapital.

Den *sociale kapital* omhandler beboerens sociale relationer og netværk, herunder dens venner, familie, bekendte og professionelle netværk. Den sociale kapital er, i lavere grad end de to andre kapitalformer, muligt at omsætte til reel økonomisk eller kulturel kapital (Bourdieu, 2010: 34).

Den *symbolske kapital* omhandler aktørens ry og mængde af prestige. Den symbolske kapitalform gør sig gældende i forhold til de andre kapitalformer alt efter, hvilken social arena aktøren befinder sig i (Bourdieu, 1997: 115).

Kapitalformerne udgør et vigtigt redskab i undersøgelsen, da ønsket er at forstå en beboernes ressource-mængde og hvordan den påvirker steder og ibrugtagelse af eller interaktion på disse steder (Bourdieu, 1997: 22). Kapitalmængden er samtidig med til at præge beboernes habitus, som har betydning for, hvordan beboeren indgår i forskellige sociale rum, mens den er beskrivende for den sociale klasse, beboeren tilhører (Bourdieu, 1997: 24). Habitus kan beskrives som værende kapitalernes kropsliggjorte form, da der til enhver klasse knytter sig en habitus, som er blevet til af de sociale betingelser. Det vil sige at habitus på en gang er differentieret og differentierende (Bourdieu 1995: 36). Alle de valg som uvilkårligt tages er, ifølge Bourdieu, rodfæstet i habitus. Den måde vi agerer på og de forskellige livsstils- og smagspræferencer, vi foretrækker, er ikke tilfældige, men bygger på et kropsligt indlejret erfaringsbaseret system.

Habitus er kropslig, socialiseret, og gør at beboeren kan navigere i sin opfattelse af verden, samt beboerens egen position og handlingsrum (Bourdieu, 1997: 157). Der skal dermed ske store forandringer i aktørens liv såfremt habitusen potentielt set kan forandre sig, fordi habitus bliver påvirket af det fysiske sted - men habitus påvirker også stedet (Bourdieu 1999: 128). Bourdieu tages derfor med ud i Grønnegården for at undersøge beboernes kapitalmængde og dens påvirkning af det sociale liv, samt hvordan kapitalmængden potentielt er fordelt.

Uderum og aktiviteter

Til at opnå forståelse for, hvordan uderum har potentiale for at udvikle sig til steder, hvor der hersker et socialt liv, anvendes danske arkitekt og forfatter Jan Gehl med sin teori om liv mellem husene. Gehl argumenterer for, at designede rum skal forstå social handlen, adfærd og interaktion, og at det er heraf, gode rum, boliger og byer skabes. I sin bog *Livet mellem husene* gennemgår han arkitektoniske principper og modeller, der illustrerer det vigtigheden af sociologiske teorier i byplanlægning. En af hovedpointerne i bogen er, at det sociale liv, der foregår mellem boligerne, har betydning for de sanselige oplevelser, der sker i boligerne.

Gehl advokerer for vigtigheden af velfungerende udemiljøer og offentlige rum fra et byplanmæssigt og arkitektonisk perspektiv, hvorfor han er særlig relevant for specialet, hvordan han anvendes til at belyse, hvordan planlægning og steders fysiske udformning influerer interaktioner og socialt liv. Gehl insisterer på, at livet mellem bygningerne er en demokratiserende faktor, fordi det er her mennesker ser, møder og interagerer med hinanden. Det er i interaktionerne på offentlige steder, at man får nedbrudt fordomme, og diversitet i brugen af uderum er derfor positivt (Gehl et. Al., 2006:16). Gehl anerkender imidlertid, at planlægningen af demokratiske byrum er en udfordring, fordi der er mange interesser og værdier, der skal inddrages, fordi ønsker til byrum er forskellige alt efter alder, familiemønstre, økonomisk status osv. Det er dog samtidig også i de demokratiske byrum, at man ser og møder 'de andre', som er forskellige fra en selv og som har andre normer og kulturer (Gehl et al., 2006: 86). *"Byen er det sted alle kan mødes, her er ingen, der sorteres fra ved indgangen. Det er gratis. Der skal ikke bestilles plads og selve byrummet er en invitation. Her er der adgang for alle."* (Gehl et. al., 2006: 86).

Endvidere er bl.a. mødemuligheder og naborelationer elementer i Gehls arbejde. Om nabokontakt argumenterer Gehl for, at *"jo mere beboerne er ude, des oftere mødes de – og des mere bliver der hilst på og snakket"* (Gehl, 2017: 49). Dog kan der ikke drages en generel konklusion om, at deciderede nabofællesskaber udvikles alene på grund af udeaktivitet. Her pointerer Gehl, at der også må være et fælles grundlag, fx et interessefællesskab, for at naborelationer og fællesaktiviteter kan opstå på et mindre overfladisk niveau (Gehl, 2017: 49). Gehl vedholder alligevel argumentet om, at den funktionelle og sociale deling af rummet kan åbne op for eller afskære sociale interaktioner for eksempel ved at fremtvinge bestemte handlemåder med planlægning af adgang til boligen gennem udendørs fællesrum, så de daglige aktiviteter potentielt kan danne et fællesliv (Gehl, 2017: 53).

Gehl skelner i sit arbejde mellem en række forskellige typer uderum, som kan indplaceres på et byrum: Privat, semi-privat, semi-offentligt og offentligt rum. Disse har alle betydning for oplevelsen af værdier som trykthed og tilhørsforhold. Dette kan være en hierarkisk opdeling af bolig, bebyggelse og resten af byen, hvor den fysiske struktur understøtter et socialt liv (Gehl, 2017: 53). Når beboere opholder sig i haver og på altaner, er der en visuel kontakt til de omkringliggende rum, som, ifølge Gehl, bidrager positivt til byrummet (Gehl, 2017: 58). Gehl argumenterer for, at boligområder med nære semi-offentlige uderum, fordrer et større

kendskab mellem beboere (Gehl, 2017: 54). Bylivet foregår altså ikke kun i de offentlige rum, men også i høj grad i samspillet mellem de forskellige typer af uderum. Her pointerer arkitekten også, at distancer har betydning for udelivet, både den reelle fysiske afstand og den oplevede og mentale distance (Gehl, 2017: 129).

Udover en skelnen i karakteren af fysiske rum, definerer Gehl også forskellige former for socialt liv og aktiviteter i de offentlige rum, for hvilke rummets fysiske udformning har betydning. Her taler han om nødvendige, valgfrie og sociale aktiviteter (Gehl et. al., 2006: 8). De nødvendige aktiviteter er tvungne og er en del af hverdagens rutiner: At tage til og fra arbejde, vente på bussen eller at gå ærinder. Gehl peger på, at disse aktiviteter ofte indebærer en bevægelse på tværs af steder, for at nå de nødvendige gøremål i hverdagen. Disse forekommer uafhængigt af de fysiske rammers udformning og er upåvirket af rytme (Gehl, 2017: 7). Modsat forholder det sig med valgfrie aktiviteter. De dækker over aktiviteter, som er lystbetinget og af rekreativ karakter: Det er handlinger der udføres, hvis rummet gør det muligt. Det kan for eksempel være at gå en tur eller at sætte sig på en bæk i uderummet, alt sammen afhængigt af ydre vilkår, herunder vejret og affordance (Gehl, 2017: 9).

Til sidst er de sociale aktiviteter, som også kaldes følgeaktiviteter: Det er aktiviteter, der opstår som følge af valgfrie aktiviteter, og som består af møder og interaktioner mellem mennesker. Disse sociale aktiviteter kan deles op i aktive og passive interaktioner. De aktive udgøres blandt andet af hilsener, samtaler, samvær eller børn der leger sammen. De passive interaktioner er at se, høre og opfatte andre menneskers tilstedeværelse i det Gehl kalder se- og høre interaktioner. Sociale aktiviteter kan findes i private uderum i form af en have eller altan og på offentlige eller semi-offentlige steder eller institutioner (Gehl, 2017: 10). Endvidere ses der, ifølge Gehl, en tendens til, at når nogle indtager og bruger uderum, vil andre slutte sig til, enten for sig selv, eller for at være med, og dermed kan livet mellem husene have en selvforstærkende effekt (Gehl, 2017: 70).

Collective efficacy

Robert Sampson har i sine undersøgelser af nabolagsinteraktioner udviklet begrebet *collective efficacy* i forbindelse med bysociologiske studier af forskellige naboskabseffekter, herunder mønstre af kriminalitet, social mobilitet etnisk segregation mm. Den centrale socio-interaktionelle proces, der driver naboeffekterne, uddyber Sampson som en *collective efficacy* (kollektiv effektivitet) forstået som den sociale sammenhængskraft mellem naboer, kombineret med deres villighed til at intervenere i naboernes liv med henvisning til et fælles værdisæt (Sampson, 2012: 152).

Ifølge Sampson indeholder nabolagsmekanismer også fænomenet social kapital gennem dets sociale relationer, og ydermere fremgår tætheden af sociale bånd mellem naboer, udveksling, hyppigheden af sociale tilknytninger mellem naboer og "neighboring"- mønstre i en række af sociologens analyser (Sampson, 1997: 232). Ifølge Sampson er begrebet (fænomenet) social kapital, afgørende for den gradvise sociale kontrol, der

udspiller sig i lokalområder og nabolag: “*Social capital is generally thought to provide a resource through mechanisms of information exchange and interlocking ties, such as intergenerational closure between adults and children, which in turn enhance social control*” (Sampson, 1997: 232). Derfor gælder det, at jo flere bånd, der knyttes mellem beboere i et nabolag, jo højere social kapital, og des mere social kontrol. Sampson taler ligeledes om tilknytning i form af tillid.

Det er usandsynligt, at en beboer vil socialisere i nabolagssammenhæng, hvis der ikke er klare retningslinjer, og hvor naboerne ser frygt og mistillid i hinanden. Det er blandingen af gensidig tillid og ønsker om socialisering, der sammenfatter nabolagssammenhængene, som Sampson begrebsliggør ved *collective efficacy* (Sampson, 2011: 228). I den forbindelse introducerer Sampson *activity patterns* som er en faktor i diskussioner omkring nabolageffekt på dagligdagsrutiner (Sampson, 2011: 234). Dette vil betyde, at placeringen af skoler, blandede beboelsesmasser til for eksempel kommerciel brug, herunder dagligvarebutikker, barer, offentlig transport er afgørende for, hvordan mennesker kommer i kontakt med hinanden udenfor ens beboelsesområde (Sampson, 2011: 234).

Begrebet trækker på de to mekanismer som Sampson ser som de mest væsentlige for stedets effekt på individet. De to mekanismer er social samhørighed og delte forventninger om social kontrol (Sampson 2012: 152). Han argumenterer for, at det i dag ikke er realistisk at forvente at individerne i et nabolag alle har stærke bånd til hinanden og hyppigt indgår i sociale interaktioner, da de fleste af vores dagligdags interaktioner nu forgår i andre arenaer. I stedet for at lægge vægt på mængden af interaktioner i nabolaget, lægges der i stedet vægt på den sociale kontrol som beboerne er villige til at udvise i situationer hvor det er nødvendigt, at ringe til politiet når man er vidne til kriminalitet er et eksempel på dette (Sampson, 2012: 152). Sampson mener at denne villighed til at udføre social kontrol i nabolaget er knyttet til tillid og social samhørighed mellem naboerne, og derfor er det væsentligt at der hos beboerne er en forståelse af et potentiale for at kunne indgå i en social interaktion med sin nabo, hvis det skulle blive nødvendigt. Forståelsen skaber den følelse af fælles værdier der er nødvendig for en fælles forventning af social kontrol i nabolaget. Tilliden og samhørigheden skaber derfor en fælles forventning af social kontrol selvom naboerne ikke nødvendigvis kender hinanden personligt (Sampson 2012: 153).

Der er forskellige ting som har indflydelse på *collective efficacy*, blandt individets socioøkonomiske status der har en påvist sammenhæng med følelsen af kontrol, og i kraft af den villighed til at udføre social kontrol (Sampson 2012: 154). *Collective efficacy* svækkes ved en større ind- og udstrømning af beboere, hvilket skyldes at det tager tid at opbygge tilliden mellem beboere, og hvis der sker mange udflytninger i et nabolag, når de ikke at knytte tillid. At eje et hus fremfor at leje fremmer på den måde også *collective efficacy* fordi at tidshorizonten for perioden for beboelse er meget længere, og der er derfor større sandsynlighed for at opbygge den nødvendige tillid (Sampson, 2012: 157).

Collective efficacy er relevant at inddrage i specialet, da begrebet kan bruges i en analytisk kontekst for nabolaget og den sociale samhørighed blandt beboerne i Grønnegården.

Nye fællesskaber

I teksten "Lokale fællesskaber i den senmoderne by" undersøger professor i sociologi Anja Jørgensen, hvordan lokale fællesskaber, på trods af en tiltagende globalisering, endnu i dag eksisterer (Jørgensen, 2008). I Jørgensens tekst handler det blandt andet om, hvordan en udefrakommende trussel kan være med til at skabe en fælles referenceramme for beboerne. Jørgensen bruger betegnelsen "kvarter-fremmed" gruppe og ser på, hvilke former for fællesskaber, en sådan gruppe kan udløse hos de "oprindelige" beboere. I Grønnegården skaber renoveringen også nogle komplet uvante rammer for alle dets beboere, som man kan formode, at renoveringen også vil skabe nogle fælles referencer, som beboerne kan mødes omkring. I forhold til de resultater, som Anja Jørgensen kommer frem til i sine undersøgelser, er der fund, der støtter "formodningen om, at lokale fællesskaber kan skabes via en ydre provokation." (Jørgensen 2008:18).

"Menneskers tilknytning til én specifik lokalitet betragtes nærmest som en rest fra en uciviliseret fortid, mens mennesket i den moderne og civiliserede verden er begrebsliggjort som et geografisk løsrevet individ." (Jørgensen 2008, 10).

Mit forståelse af sted er tæt knyttet til måden mennesker indgår i fællesskaber, og som Jørgensen beskriver i ovenstående citat, er det moderne menneske på mange måder løsrevet fra steder og fra fællesskaber etableret på baggrund af fælles lokation. Hun beskriver udviklingen ved: "[...] at det geografisk baserede fællesskab blev forbundet med det præmoderne og primitive, mens det fællesskab, der opstår som følge af arbejdsdeling og gensidig afhængighed, blev anset for moderne og civiliseret" (Jørgensen 2008, 11). Jørgensen mener, at det lokale fællesskab ikke er dødt, men at det ligger latent og opstår, når der behov for det herunder som en reaktion mod fremmede. Derfor giver hun ud fra sin undersøgelse et bud på forskellige fællesskabsformer: "sagsorienterede", "samværsorienterede", "organiserede" og uorganiserede".

I Jørgensens undersøgelse giver de sagsorienterede fællesskaber anledning til organiseringen af andre fællesskaber såsom det sociale og samværsorienterede (Jørgensen 2008, 14). Dermed bliver de sagsorienterede fællesskaber i undersøgelsen startskud til en revitalisering af eksisterende fællesskaber som på daværende tidspunkt ikke havde en funktion for beboerne, samt med til at skabe nye typer fællesskaber (Jørgensen 2008, 15). Selvom at de sagsorienterede og samværsorienterede fællesskaber er forskellige, kan de sagtens påvirke hinanden og eksisterende sideløbende. Konklusionen for Jørgensens undersøgelse er, at de sagsorienterede fællesskaber trækker flest medlemmer og de uformelle og uorganiserede fællesskaber skaber den største intimitet mellem medlemmerne. Relationerne mellem beboerne var for de fleste ikke knyttet til det lokale før det sagsorienterede fællesskab opstod (Jørgensen 2008, 16). I Jørgensens undersøgelse synes der i øvrigt at være

Den almene udfordring
Benedicte Mygind
Studienummer: 20165347

en sammenhæng mellem graden af aktivitet og fællesskabets stabilitet (Jørgensen, 2008: 22). Jo mere tid beboerne tilbringer sammen, jo mere stabilt bliver fællesskabet.

Analyse

(Eget taget billede)

Fjerde del – Analyse

Analyse

Jeg vil i dette kapitel udarbejde en analyse, som undersøger hvilken påvirkning materialiteten har på den sociale interaktion i en almen boligafdeling med afsæt i specialets case; Grønnegården, samt hvilke sociale potentialer der også ligger i en renovering af almene boliger.

Analysen vil være todelt, ligesom specialets problemformulering også er, hvor første del undersøger

Hvordan påvirker materialiteten den sociale interaktion blandt beboerne i en almen boligafdeling?

Og hvordan anden del undersøger: *Og hvad kan der ske i en fysisk og/eller social renovering af området for at styrke det sociale liv mellem beboere?*

Del 1: Materialitetens påvirkning af den sociale interaktion

I specialets første analysedel vil jeg analysere, hvordan materialitet påvirker beboernes sociale interaktion i afdelingens forskellige steder i uderummet. Materialitet skal i herværende tilfælde forstås som en fysisk genstand såsom bebyggelse, gader, haver, buske, bæk endvidere. Dette er for at se, hvorledes materialiteten på forskellige steder præger interaktionen mellem beboerne. Samtidig undersøges det, hvad der skaber eller begrænser beboernes færden i området.

Arkitekturen påvirker den sociale interaktion

Arkitektens har fra begyndelsen af projekteringen før renoveringen fokuseret på at skabe lejligheder, som differentierede sig fra den arkitektur, som tilhører det som tilhører paradigmet af indsatser fra 70'erne. Arkitekt Nils Pagh definerer selv den nye arkitektur i afdelingen som:

”Jeg synes, at det vi har udtrykt, og det, der var tanken, det var at kigge på sådan nogle klassiske rækkehuse fra 50'erne, og jeg synes, at det er enkelt. Det er ikke gjort noget ud af ligesom at lave noget, som skulle være særligt moderne eller særligt farverigt eller særligt grafisk. Fokus har været på at lave en enkelthed og en kvalitet. Som de fleste ville kunne identificere som værende kvalitet” (Bilag 4, Nils: 3).

I interviewene med beboerne, blev de spurgt om, hvilken boligtype, de boede i samt hvor længe, de havde boet der.

Informanten Poul flyttede til Grønnegården i 1995 med sin kone Tammy og har boet der lige siden (Bilag 4: 131). Parret bor i en lejlighed på 90 kvadratmeter og fortæller om jævnlige besøg fra børnebørn. Deres lejlighed har en have, og parrets have består af en kombination af havemøbler og plantekasser. Deres lejlighed har direkte udsyn til afdelingens store legeplads, der består af en græsplæne med fodbold mål og en multifunktionel legeplads med tårne, klatreområder, sandkasser, rutsjebaner og diverse vippe -og svingedyr (Bilag 5: 1) Poul og hans kone har legepladsen i deres baghave, og de er glade for den, fordi de har børnebørn, der bruger stedet (Bilag 4: 145). Ifølge parret har legepladsen kostet 1,2 millioner, og hos børnene er den et hit (Bilag 4, Poul: 145). Parret fortæller også, at der er meget aktivitet på stedet. Deres egen brug af stedet foregår dog på afstand, og netop afstand er noget, der påvirker parret, da de i interviewet fortæller, at legepladsen før renoveringen var placeret meget tættere på husene. Og ifølge parret, var det *for* tæt på, men med renoveringen har legepladsen flyttet længere sydpå og har derfor skabt større afstand til boligerne på den horisontale Stationsmestervej (Bilag 4: 146).

Afstande, snit og vinkler er begreber, der i høj grad er repræsenteret i arkitektoniske diskussioner om uderum, men afstande for mig, som sociologistuderende, er *både* noget sanseligt og noget, der kan måles med en tomestok. Som præsenteret i specialets teori-afsnit Uderum og Aktiviteter, er distancer afgørende for udelivet, da den påvirker kontakten til omliggende rum og også den visuelle kontakt til naboer (Gehl, 2017: 54). Med en længere distance tager legepladsen afstand fra boligerne og stedernes identitet opnår en mere kontureret afgrænsning. For Gehl kan distance ligeledes være noget oplevet og noget mentalt, for eksempel ved kraftig støj fra børn på en legeplads. Dermed kan en øget mental distance skabe en mere positiv affordance af de omliggende rum.

Også distancen mellem husene er smalle, og det har betydning for, hvor meget beboerne kan percipere fysiske egenskaber hos de andre beboere. Egenskaber såsom bestemte markører, som kan afsløre, om der kan identificeres fælles symboler hos andre beboere, som kan skabe lyst til interaktion. Distancer udgør også *affordances*, når distancen, i form af gaden mellem husene, udgør en materialitet som fordrer de brugspotentialer, som distancen præsenterer. For eksempel muliggør den evnen til perceptuelt at *opdage* sine naboer, når materialiteten afforder, at naboer kan møde hinanden og interagere med hinanden, når de rent fysisk flere gange ser hinanden i uderummet og bliver trygge ved at genkende hinanden.

Informanten Margit fortæller, hvordan hun, med sin mand, selv har lært nogle andre naboer at kende og dannet deres egen spilleklub, som de selv arrangerer fra gang til gang. Kendskabet opstod da parret opdagede deres nye naboer under en flytning. Fra sin lejlighed kunne hun se, at naboparret havde problemer med at

løfte et skab op på førstesalen og grundet Margits vurdering af nabo-kvindens ”spinkle bygning” bad sin mand om at hjælpe deres nye nabo med at bære et møbel ind (Bilag 4: 119).

” Vi startede med at lære naboerne (red.) at kende, da vi flyttede herud, fordi jeg sagde til min mand Peter, om ikke han kunne hjælpe Per med at bære et skab op [...] Han er ret høj, min mand. Så sagde jeg, kan du ikke lige sætte ind. Du kan da spørge pænt, om du kan hjælpe. Og siden da har vi snakket med dem også”
(Bilag 4, Margit: 119).

Materialitetens affordance gjorde det muligt for Margit at møde en nabo overfor hende selv, hos hvem kendskabet over tid blev til naboskab. Var der tale om et par længere nede af vejen, som Margit ikke kunne se fra sin egen lejlighed, var naboskabet muligvis ikke opstået mellem lige netop dem. Man kan argumentere for, at distancens affordance mellem lejligheder har fællesskabsdannende potentialer, fordi beboerne fysisk kan se hinanden i hverdagen. Naboskabet er senere vokset med endnu et par til spilleklubben, hvor det tredje par bor ved siden af Margit.

”Vi har dannet en lille spilleklub med dem, der bor ved siden af os og dem, der bor overfor os. Og så mødes vi en gang om måneden og spiller sammen og spiser sammen. Det har vi så fundet ud af, fordi vi har fundet ud af, at vi svinger sammen” (Bilag 4, Margit: 97).

Samme aktivitet skete for beboerne Kenneth, Dennis og Maria, samt Brian og Sabrina, som alle lærte hinanden at kende og begyndte at ses i sociale sammenhænge, fordi de bor samme sted i afdelingen (Bilag 4: 77). Informanten Kenneth fortæller i interviewet, hvordan han fik en relation til en af sine naboer i forbindelse med en konflikt nytårsaften, hvor der opstod uro over en klage om støj, mens han, med en anden nabo, begyndte at mødes, efter at Kenneth over tid ikke længere vurderede, at naboen med sin adfærd ”var flabet” (Bilag 4: 77). Fællesskabet med informanterne Dennis og Brian er desuden opstået på det ikke så heldige grundlag, at de alle har problemer med tyveri og indbrud (Bilag 4: 72). Selvom disse informanter også har den korte distance imellem hinanden, opstår fællesskabet derudover også af det, som Anja Jørgensen beskriver som gensidig afhængighed. Med eksemplet kommer også collective efficacy på spil, fordi fællesskabet mellem Kenneth, Dennis og Brian også beror på tillid og social kontrol. Dette kommer blandt andet til udtryk, da Kenneth fortæller, at de går og holder øje med hinandens haver og boliger, hvis der skulle komme en tyv (Bilag 4: 74).

Den store legeplads som før blev præsenteret, og som i høj grad præger afdelingens uderum. Selvom legepladsens materialitet ved første øjekast inviterer et ungt publikum med sit børnevenlige design i form salamander-print, snoede rutsjebaner og arkitektur i slik-farver, udgør stedet også en negativ affordance, da legepladsens definerede ibrugtagelse ikke egner sig til afdelingens unge og unge voksne. Stedets negative affordance italesættes af informanten Kenneth, som mangler uderum til hans sociale –og aldersgruppe.

”For eksempel med ungerne, der har de fået en masse legepladser, så de har en masse steder og lege og steder til at gå hen, hvis de gerne vil hygge. For de voksne er der grillene, dem ved jeg ikke, om de får sat op igen. Men for os unge voksne, så er der ingen steder, hvor vi kan sidde og hygge og slappe af eller lave bål eller bare... hygge os!” (Bilag 4, Kenneth: 65).

Kenneth fortsætter:

” Hvis du er barn eller pensionist, så er det nemt at finde noget herude. Men er du ligesom os tre, så er der ikke meget at lave” (Bilag 4, Kenneth: 74).

Her former Kenneth stedets negative affordance og forklarer stedets identitet, som her, produceres af en stedets ikke-brugere. Ikke-brugeren tillægger stedet betydningen ”træls”, og fortæller imens, at han trækker væk fra afdeling med sine naboer og finder andre steder at opholde sig uden for afdelingen. Ifølge Kenneth har dette resulteret i, at et skur er forsøgt brændt ned på legepladsen, fordi de unge ”keder sig” (Bilag 4: 72).

Legepladsen som materialitet påvirker på den måde interaktionen mellem brugere og ikke-brugere, fordi den afforder et defineret brug, når den er beregnet til et publikum der i et eller andet omfang inkluderer en bruger af legepladsen. Stedets fortælling er dermed både produceret af dets åbenlyst definerede formål, af dets brugere, som her italesættes af bedsteforældre, samt af stedets ikke-brugere, der mener, at legepladsen også understreger en mangel på hensyn til en lidt ældre aldersgruppe (Bilag 4: 115).

I tråd med Doreen Masseys teori om steder som sociale produktioner, så må legepladsens stedsidentitet i Grønnegården være udgjort af et komplekst mønster af interaktioner i form børneleg og børnebørnleg, samtaler om legepladsens kvalitet, pris og popularitet på den side, mens den på den anden side defineres den af ikke-brugernes ikke-erfaring samt det, som Massey definerer som diskriminerede opfattelser. Ud fra Masseys perspektiv er legepladsen dermed ikke reduceret til fysiske materialer som skum, stål og plastik, men derimod et relationelt sted, som opleves, sanses og erfares af forskellige beboere og erobres gennem indlejret magt. Legepladsen er dermed under konstruktion, både i byggeteknisk og i social forstand, fordi den opleves i forskellige magtindlejrede arenaer af forskellige sociale grupper.

Legepladsen er op til forhandling, da stort set alle specialets informanter har en holdning til den og definerer den forskelligt alt afhængig af alder, klasse og erfaring.

Vejnavnet påvirker den sociale interaktion

Både i samtaler omkring oplevelse materialitet og naboer udmønter der sig nogle tilbagemeldinger fra beboerne, som på hver deres måder handler om en udtalt forskel på beboerne i en del af afdelingen og i en anden del af afdelingen. Til at skildre denne deling anvendes vejnavne som også udgør en materialitet. Stationsmestervej, som huser de bolighederne, der ligner rækkehuse og Dyrskuevej, som huser afdelingens eneste lejlighedsblokke med 3 plan, som i din arkitektur ligner det forrige paradigme af almen arkitektur (Bilag 5: 2). De to veje huser altså forskellige boligtyper, hvor rækkehuset står i den ene kontrast og 3-plansblokkene står i den anden kontrast. Materialiteten udgør altså også af boliger beliggende på hhv. Dyrskuevej og Stationsmestervej, da deres arkitektur også varierer (Bilag 5: 3). Der er elevator i opgangene på Dyrskuevej, og derfor klassificeres de som tilgængelighedsboliger. Denne boligtype tiltrækker ældre og handicappede, som også afspejler observationerne foretaget på sitet Bagindgangen (Bilag 6: 4).

Informanten Poul, som bor på Stationsmestervej, fortæller i interviewet, at han stadig oplever uro i afdelingen efter renoveringen, men at uroen er reduceret til at foregå på Dyrskuevej. Han fortæller for eksempel, at han har været vidne i flere politisager i blokkene, fordi en flok unge brød ind i en af lejlighederne:

”Jeg har været med ovre ved politiet tre gange og været vidne til, at de brød ind [...] Fordi de skulle have fat i ham, der var derinde. Det var noget med nogle stoffer, og så lå der nogle pengeskabe derinde” (Bilag 4, Poul: 134).

Samtidig giver Pouls kone Tammy udtryk for i interviewet, at hun kalder området hvor blokkene er, for *sumpen* (Bilag 4: 143). Dette begrundes parret med, at beboersammensætningen er præget af resourcesvage beboere, som, ifølge Poul, også handler om, at kommunen har mulighed for at indsætte beboere i nogle af lejlighederne. Han siger selv:

”Og nogen af dem, dem har man måske ikke været lige heldige med, men de skal jo også være her” (Bilag 4, Poul: 134).

Han forsætter senere i interviewet:

"Altså selvfølgelig er der nogle specielle mennesker herude, men det er der alle steder. Men her er de meget specielle. Så er det at kommunen en gang i mellem kommer ind over [...] Det ender som regel med, at så bliver de smidt ud" (Bilag 4, Poul: 142).

Informanten Margit, som har arbejdet store af sit liv som socialpædagog, fortæller, at mange af dem, der bor i 3-plansblokkene, minder om de unge, som hun har beskæftiget sig med i sig professionelle liv. Hun fortæller også, at hun nødt vil sladre, men fortsætter dog alligevel med at fortælle, at afdelingens sociale problemer er koncentreret i 3-plansblokkene.

Margit har i mange år arbejdet som socialpædagog, og hun genkender nogle markører hos beboerne på Dyrskuevej:

"Hvordan skal jeg sige det... Nu har jeg arbejdet med mange folk med meget store sociale problemer, der hvor jeg kommer fra [...] Og det er klart, at herude der bor også nogen som dem, jeg har arbejdet med" (Bilag 4, Margit: 101)

I samme interview fortæller Eva, at hun i over 20 år har arbejdet i børnehaven ved siden af Grønnegården, og at hun har dårlige erfaringer med afdelingen fra før renoveringen. Hun husker i interviewet, at inden hun blev tilbudt en lejlighed på Stationsmestervej i Grønnegården i 2020, så blev hun tilbudt en lejlighed på Dyrskuevej kun fjorten dage før. Lejligheden på Dyrskuevej er en tilgængelighedsbolig og derfor særligt egnet til ældre, men Eva havde ikke lyst til at bo der, fordi hun havde dårlige erfaringer med den del af Grønnegården, som hun fra børnehaven kunne se (Bilag 4: 101).

Informanterne Kenneth, Dennis og Maria, bor alle i Grønnegårdens "sump" på Dyrskuevej, og de fortæller ligeledes om stedets stædige sociale problemer, der, efter renoveringen, stadig plager boligerne. Kenneth fortæller, at han ikke længere synes, at unge og unge voksne har adgang til steder i Grønnegården, hvor de kan opholde sig og interagere med hinanden (Bilag 4: 71). I stedet har de unge i "sumpen" trukket sig fra afdelingen og begivet sig ned på en gammel dyrskueplads syd for afdelingen, hvor de kan sidde i gamle skure sammen med "vagabonder" og "drikke og hygge sig og sådan noget" (Bilag 4, Kenneth: 71). Kenneth og Dennis giver begge udtryk for et savn til områder, hvor de kan interagere med deres naboer, og da jeg spørger ind til Dennis' have som muligt sted til interaktion, kommer det til udtryk, at de mange erfaringer med tyveri

og indbrud har fremmedgjort forholdet til haven som opholdsmulighed. Begge informanter har oplevet tyveri, og så fortæller de også, at de kender til andre der har oplevet tyveri i deres haver og indbrud i deres lejligheder (Bilag 4: 72).

Jeg spørger informanterne, om de synes, at det er blevet bedre i afdelingen efter renoveringen, hvortil Dennis svarer: *"Indbrud og tyveri, det er ikke"* (Bilag 4, Dennis: 73). Kenneth fortsætter:

"Så er det, det med stilhed og det med naboerne og det halløj, der er bedre. Men indbrud og tyveri i folks haver, så tager de lige folks cykler eller scootere, hvis de vil, og enten så kører de den hen, hvor de har lyst til, eller også så sætter de den ovre på marken, hvor de ikke kan køre den videre og sådan noget. Og det er det, der er lidt træls. Så der må de godt sætte kameraer op, sådan så man kan se lidt mere" (Bilag 4, Kenneth: 73).

Informanterne Kenneth, Dennis og Maria fortæller under interviewet, at de trækker sig ud af afdelingen, når de skal hygge sig med hinanden:

"Der er ikke så meget andet at gøre. Det er ikke, som det har været. Men det er mest de der fællessteder, som der mangler. Som for eksempel fællesområdet er blevet til børnестedet, så mangler vi sådan et ungdomssted eller voksen-sted, som er til os. Ellers så sidder vi derhjemme og hygger, eller også så finder vi et andet sted, hvor vi kan være og samler sig" (Bilag 4, Kenneth: 75).

Kenneth fortsatte selv med at fortælle, at han er klar over, at man kan møde op til møder i fælleshuset, som boligselskabet kan arrangere, hvor man kan *"brokke sig, hvis der er noget"*, men at han ikke har prøvet det endnu (Bilag 4: 66).

Tammys ekstremt nedladende betegnelse for Dyrskuevej understreger et klassemæssigt misforhold, hvor den ene beboer hæver sig over den anden på baggrund af dennes lokation. Dyrskuevejs lokation er ikke unik eller særlig, fordi den også huser græs og parkeringsplads som ikke indgår i de øvrige fortællinger om stedet. Der er desuden tale om boliger, som består af præcis samme byggematerialer som på Stationsmestervej. Det er altså ikke lokationen, der har betydning for stedets hierarkiske placering, det er derimod sense of place, som af forskellige individer tillægges stedet og som har produceret en stedsidentitet, som for Tammy også er en sump. Vejnavnet er dermed en materialitet, som påvirker interaktionen i højere grad end boligen, som i stedet udgør en klassemæssig markør.

Deltagelse i foreningslivet i Grønnegårdens er også mødt af denne skelnen mellem beboere, da interviewene afslører en differentiering i, hvem der deltager i fælles arrangementer i afdelingens fælleshus. Informanten

Eva fortalte i interviewet om sin nylige deltagelse i et arrangement arrangeret af boligselskabet, hvor man kunne komme og købe fisk og blive vejledt i, hvordan man tilberedte dem (Bilag 4: 121). Eva opdagede arrangementet, fordi hun fik en seddel i postkassen, og så aftalte hun med en veninde længere nede af vejen, at de ville følges. På sedlen var en kalender, der inviterede til tre forskellige arrangementer (Bilag 5: 4). Margit deltog også i arrangementet og roste selskabet for dets engagement. Hun fortalte også, at fælleshuset kan lånes af beboerne (Bilag 4: 122). Poul delte Margits synspunkt, og han og hans kone deltog året forinden et Sankt Hans arrangement (Bilag 4: 144). Informanten Nadja, som er arbejdsløs, og som også bor på Dyrskuevej samme sted om Kenneth, Dennis, Maria, Brian og Sabrina, fortalte, at hun ikke syntes, det var nemt at lære naboer at kende, fordi der manglede fællesengagementer (Bilag 4: 153). Til samme spørgsmål svarede Brian, at han ikke var klar over, om det var nemt at lære naboer og begrundede det med:

”Rigtig mange af dem kan ikke lide mig [...] Der er nogen, der hænger i fortiden” (Bilag 4, Brian: 87).

Brian fortalte også, at han ikke føler sig accepteret i Grønnegården, fordi der er mange, der kender ham (Bilag 4: 87).

Materialiteten markerer to interne afdelinger bestående af to forskellige sociale grupper, som ikke interagerer meget på tværs, medmindre det er en høflig hilsen eller et nik med hovedet. De interviewede beboere på Stationsmestervej omtaler både nedladende om beboergruppen på Dyrskuevej ved blandt andet at sammenligne lejlighederne med en sump og ved at sammenligne beboerne med socialt udsatte mennesker på bo -og opholdssteder.

De to ”adresser” har da også forskellige holdninger til Grønnegårdens ”locale”, som er steder, der er udgangspunkt for sociale møder og netværk for eksempel fælleshuset med dets arrangementer. Ifølge John Agnew skal steder undersøges ud fra dets lokation i forhold til dets geografiske beliggenhed og placering i forhold til andre steder, og fælleshusets placering ligger nær rækkehusene på Stationsmestervej og har da også adresse på Stationsmestervej. Dens placering ligger dermed i den fjerne ende af afdelingen set fra Dyrskuevej, hvilket betyder, at beboerne fra ”sumpen” skal gå tværs over det afgrænsede legepladsområde for at nå frem til stedet. Der er altså tale om en distance, som kun har visuel kontakt til nogle af beboerne, men som også fysisk strækker sig længst mellem sump og fælleshus.

Beboerne på de to adresser giver i interviewene ikke udtryk for et ønske om at interagere med hinanden, tværtimod så tales der i alle interviews om en oplevet tilstrækkelighed hvor alle hilser pænt på hinanden, uanset hvem man møder. Vejnavnet påvirker dermed den sociale interaktion ved, at vejnavnet, udover det er en social markør. Beskrivelsen af Dyrskuevejs identitet, italesat af beboerne på Stationsmestervej, bærer

præg af en udtalt social bevidsthed om, at der er tale om klasseforskelle, hvor særligt vedligeholdelsen af boligerne understreger en social hierarkisk placering. Denne vedligeholdelse kom til udtryk i beboernes haver og altaner.

Haver påvirker den sociale interaktion

Den visuelle perception af en have vil umiddelbart lede til den konklusion, at en have består af græs og fliser og frodig beplantning, og at den i sommermånederne både dufter af nyslået græs og grilludstyr. I Grønnegården har lejlighederne i stueetagerne deres egen have, som varierer i størrelse og i materiale. Afgrænsningen defineres af bøgehække og låger, som man, igennem boligforeningen, kan vælge enten fra eller til (Bilag 4: 61; Bilag 5: 5). På enhedernes øvrige etager har Grønnegården altaner, som ligeledes varierer i kvadratmeter, og som består af matteret glas. Disse altaner bærer i Grønnegården, ligesom med haverne, præg af at blive taget i brug på en måde, der afspejler beboerens behov og smag. Stedernes forskellige brugsmuligheder fremstår i de etnografiske observationer, hvor feltnoterne afslører en lang række forskellige brugere af stederne, hvor deres anvendelse af dem sker inden for deres designmæssige rammer (Bilag 6: 6).

Altanerne ligger naturligt placeret i en højde, hvor de ikke kan deles eller opleves af andre, hvorimod haverne placeret og designet gør det muligt at se ind i dem og opleve deres indretning, da disse er karakteriseret ved at være semi-private (Bilag 4: 9). Disse haver er materialiteter, som den enkelte lejer kan personliggøre og vedligeholde, som vedkommende ønsker og har ressourcer til, og samtalerne om haverne i interviewene viste, at haverne udgjorde arenaer, hvor de kunne mødes. For eksempel rekrutterede jeg Eva, mens hun sad i sin have sammen med naboen Margit, og det var da også i Poul og Tammys have, at vi foretog deres interview. Dermed består havens affordance ikke blot af havens fysiske materialitet, men også af beboernes netværk, der i stor udstrækning bestemte deres færden mod hinandens haver (Bilag 4: 9). Haverne er ikke bare et sted med et personligt præg og havemøbler, det er også markører og indikationer, som afslører stedets (l)ejers, som dermed påvirker interaktionen.

Havernes indhold afslører detaljer om beboerens kapitalmængde, herunder materielle goder og beboerens *smag*, mens dens møblement eller besøgsantal kan afsløre mængden af social kapital. Haverne afforder dermed en hjemliggørelse af kvadratmeterne uden for selve lejligheden, mens det afforder et kendskab til eller opdagelse af andre beboere ved blot at kigge ind i haven.

Haven får dermed karakter af en differentieringsmekanisme, som, med sin materialitet, markerer, hvor beboeren er placeret på det boligsociale hierarki i afdelingen. Poul fortalte i interviewet, at haverne på Dyrskuevej afspejler det ry, som beboerne har:

”Det ved det også godt selv [...] De kan bare åbne deres terrassedør og så kigge ud i haven, så bliver de helt forskrækkede af et eller andet” (Bilag 4, Poul: 143).

Arkitekt Nils Pagh reflekterede i interviewet over havernes sociale potentialer ved:

”For nogen er den jo en kæmpe attraktion at have en have, hvor de kan have en urtehave og blomster og for andre, der er det jo noget man ikke rigtig gider at gå ud i, og så kan det jo vokse til. Men jeg kan egentlig ikke ret godt lide den der, at hvis alle ikke vil have en have, så er der ingen, der skal have en have. Her er der mulighed for at have et rum, som man kan privatisere og tage ejerskab om [...] Man skal passe på med at have den der klassiske demokratiske, hvor alle skal have samme muligheder, og hvor man fuldstændig udjævner alle forskelligheder, og så har ingen haver” (Bilag 4, Nils: 6).

Jeg spurgte Pagh, om haverne ikke er med til at understrege en ulighed, hvortil han svarede:

”Sådan vil man jo altid kunne se på det. Det afhænger af de briller, man har på. Man kunne også se, hvordan det er rart at have differentierede muligheder” (Bilag 4, Nils: 7).

Han fortsatte:

”Det er jo fantastisk at se, hvordan nogle haver de er fuldstændig trimmet til og rammet ind, og andre så er de rodet til, og så står der en kasse øl [...] Det giver jo også en anden oplevelse, det der med, at det skal være et naturligt liv, der opstår. Og haverne er måske noget af det, der kan få de til at ske allermest. Man kan ikke gøre det andre steder” (Bilag 4, Nils: 10).

Ifølge Pagh har haverne på grund af deres forskellige vedligeholdelser og ibrugtagelser betydning for det sociale liv, fordi det illustrerer en autenticitet i bybilledet, hvor forskelligheder udfoldes sig i forhaven, fordi det er med til at skabe en tryghed, når man kan se, hvad der foregår i haverne (Bilag 4, Nils: 9). Her ses også en arkitektonisk interesse for at skabe muligheder for perceptuel indretning i uderummene, sådan så beboerne kan se og høre hinanden. Ifølge Jan Gehl er det i disse demokratiske rum, at man ser og møder andre sociale grupper, som bidrager positivt til uderummet (Gehl et al., 2006: 86).

Selvom arkitekturen har potentiale for at øge og omfavne forskelligheden gennem fysiske design af beboeres haver, afspejler interviewene alligevel en hierarkisk opdeling af beboere, hvor en social gruppe ser ned på en

anden social gruppe ud fra, hvordan det, de kan se. Dette har betydning for interaktionen mellem beboerne, der danner fællesskaber i og på tværs af hinanden på Stationsmestervej, som beboerne på Dyrskuevej ikke på samme måde er deltagere i.

Materialiteten, som her er haverne, har betydning for den sociale interaktion i den forstand, at den synliggør beboerens habitus gennem dens fysiske indhold. Havens udseende, indhold og vedligeholdelse giver andre beboere indsigt i beboerens habitus, som påvirker andre beboeres ønske om at interagere.

Del 2: Renoveringens sociale potentiale

I specialets anden analysedel vil jeg analysere hvordan viden om steders produktion, arkitektur og affordance har effekt på det sociale liv mens teoretiske principper om fællesskabsdannelse sammen med specialets empiri med henblik på besvarelse på problemformuleringens anden streng.

Programmeret og uprogrammeret arkitektur

Arkitekturen i Grønnegården har på flere måder forsøgt at skabe rammer for et bedre social liv end før renoveringen, særligt uderummene har været med til at præge diskussionen om, hvordan man skaber og/eller løfter et socialt liv i en boligafdeling i forbindelse med en renovering. Om Grønnegårdens arkitektur, siger arkitekt Nils Pagh i interviewet:

”Jeg vil sige at i forhold til de intentioner, vi havde, så vil jeg sige, at de er blevet realiseret næsten mere end 100 %. Altså det synes jeg. Jeg synes, at her er blevet lige præcis det sådan varme og intime miljø som signalerer en grundlæggende kvalitet. Der er noget i kvaliteten og proportionerne der bare gør, at man befinder sig godt i rummet her. Og som sagt, så var proportionerne jo givet på forhånd, da det jo var en renovering” (Bilag 4, Nils: 3)

Og ifølge arkitekten har materialiteten fået opmærksomhed fra start:

”Fokus har været på at lave en enkelthed og en kvalitet. Som de fleste ville kunne identificere som værende kvalitet [...] Og noget, som man kan relatere sig til, som værende noget varigt. Det er det, jeg synes, det udtrykker. Altså noget varigt. Og selvom det udtrykker det, så er det tidløst” (Bilag 4, Nils: 3)

Pagh beskrev desuden arkitekturen som subtil og enkel, fordi den ikke kræver en konstant beregning af materialiteten. Og netop beregningen af stedets affordance og ibrugtagelse handler, følge Pagh, om arkitekturen, og hvorvidt den er *defineret* eller ej. En arkitektur eller et sted, som har en defineret indretning, fordrer et bestemt liv, mens en arkitektur eller sted, som ikke har en defineret indretning, ikke fordrer et bestemt liv. Pagh kalder også denne skelnen for *programmeret* og *uprogrammeret* arkitektur.

”Altså man kan sige, at der er jo forskellige former for udeliv. Der er det programmerede, som er legepladserne. De er ligesom lagt ud til at skulle kunne noget. Men så er det endnu vigtigere at lave det, som man kalder ankomst-rum. Er det rart at ankomme til sin bolig? Kan man identificere sig med sin bolig? Er der nogle markører?” (Bilag 4, Nils: 5).

Den programmerede arkitektur har definerede formål og indretning, og dens affordance er på den måde givet på forhånd. Dens indretning er på mange måder *meningen*, mens ibrugtagelsen af samme også har en mening. Pagh nævner selv legepladsen som en programmeret arkitektur, mens han kritiserer moderne byplanlægning for at programmere for meget (Bilag 4, Nils: 9). Den programmerede arkitektur afforder dermed altid dets formål, for eksempel afforder bænken altid en siddemulighed, mens den tomme parkeringsplads altid afforder en bæk, hvor andre affordances er perceptuelle. Den uprogrammerede arkitektur kan både karakteriseres som naturlig og autentisk, men den er også en anti-affordance. Pagh nævner selv et eksempel hvor det almene uderum består af en stor velklippet græsplæne men uden indhold og som ingen bruger (Bilag 4: 8). Det uprogrammerede sted inviterer derfor i lav grad til ophold, hvilket begrænser samme interaktion, som skal forhandle stedets identitet. Det handler derfor, ifølge Pagh, om at finde en balance mellem de programmere og uprogrammerede steder.

Også arkitekt Jan Gehl skelnen mellem arkitekturens inviterende egenskaber, nemlig at fysiske rum inviterer til forskellige grader af aktiviteter. Ifølge Gehl bør udearealerne mellem husene indrettes i forskellige rum alt efter vores behov for ophold, aktivitet og interaktion ved hjælp af steder, hvor beboerne kan se på andre og selv blive set. Denne overgang mellem ude og inde har, ifølge Gehl, sociale potentialer, når de inviterer til tvungne, nødvendige, valgfrie og sociale (Gehl, 2006: 8). Gehls teoretisering af hverdagslivets aktiviteter i uderum kan sammenlignes med Paghs skelnen mellem programmeret og uprogrammeret arkitektur. Grønne-gårdens programmerede arkitektur kan sammenlignes med Gehls valgfrie aktivitet i uderummet, hvor aktivitet på legeplads-stedet er lysebetinget og af rekreativ karakter, og hvor det er stedets rumlige indretning der afforder aktiviteten. Paghs uprogrammerede arkitektur kan sammenlignes med Gehls sociale aktiviteter, som arkitekten også kalder følgeaktiviteter. Disse opstår som følge af valgfrie aktiviteter, som er lystbetonede som for eksempel at sætte sig på en bæk afhængigt af vejret og om uderummet inviterer til opholde (Gehl,

2017: 9). Ifølge Gehl avler valgfrie aktiviteter de sociale aktiviteter, som består af møder og interaktioner mellem mennesker, som både kan bestå af samtaler og hilsner og af se- og høre interaktioner. De sociale aktiviteter findes, ifølge Gehl, på semi-private steder, som i specialets tilfælde kan være Grønnegårdens semi-private haver og altaner.

Det sociale uderum beror dermed på den præmis, at den skal *afforde* valgfrie og sociale aktiviteter, og at dette bør planlægges gennem uprogrammeret arkitektur, som ikke fordrer en defineret ibrugtagelse, men som i stedet forsøger at ramme forskellige former for behov for ophold.

Professor i sociologi Anja Jørgensens forskellige fællesskabsformer er da også interessant i Paghs og Gehls aktiviteter i (u)programmeret arkitektur, når den programmerede arkitektur afforder Jørgensens organiserede samværsorienterede fællesskabers ibrugtagelse af steder, mens interaktion blandt de uorganiserede samværsorienterede fællesskaber opstår i den uprogrammerede arkitektur. Ifølge Jørgensen hører fællesskaber, der opstår og består på baggrund af et kollektivt lokalt, geografisk rum, fortiden til, mens moderne fællesskaber er opstået på baggrund af andre fælles grundlag end sted. Fællesskabet mellem beboere, som ikke i sig selv består af at være lokale, fordrer et særligt hensyn til beboersammensætningen og dens forskellige mængder af sociale kapital, og der må dermed ske noget *mere* end et særligt indrettede uderum med en moderne, enkel eller smuk indretning, som er certificeret bæredygtig og som ikke koster meget drift.

I Jørgensens undersøgelse synes der dog også at være en sammenhæng mellem graden af aktivitet og fællesskabets stabilitet (Jørgensen, 2008: 21). Jo mere tid beboerne tilbringer sammen, jo mere stabilt bliver fællesskabet. Hertil kan man imidlertid argumentere for, at renoveringens sociale potentiale består af uderum, og at uderummets sociale potentiale består i at invitere beboere til at opholde sig i uderummet så meget som muligt.

Opdag din nabo

Kvaliteten og potentialet ved uderummet består altså i, at den skal udgøre en slags arena for forskellige møder, mellem beboere der har lyst, og hvor alle beboerne kan se og høre hinanden. Det er den visuelle perception af andre i en boligafdeling, at der opstår følelser, oplevelser og erfaringer med stedet, som senere manifesterer sig i tryghed, tilknytning, naboskab og ansvar, som er nogle af de værdier, som specialet argumenterer for, at den sociale renovering har potentiale for at løfte. Nøglen må derfor blandt andet siges at være uderummets planlægning og design, som i, ifølge arkitekt Nils Pagh, bør være en opgave for den erfarne arkitekt med den faglighed, som arkitekten har frem for et samlet produkt baseret på en inddragelse af stedets brugere. Jeg spørger i interviewet med Pagh, om han mener, der er tilstrækkelige værktøjer for en arkitekt, hvis vedkommende har et ønske om at tage et særligt socialt hensyn. Til det svarede han:

"Nej, det er der nok ikke [...] Grundlæggende der har vi jo det samme blik på tingene. Nogen er bare mere bevidste om det blik og er bedre til at sætte ord på det. Men helt grundlæggende sætter vi jo alle sammen pris på den rigtige bænk og på det torv og om det er alment. Det er jo fuldstændig ligegyldigt, om det er det ene eller det andet. Jeg synes jo, det er megaspændende at få det input og vide lidt mere om, hvad er det, der gør... Altså jeg vil jo se det som en hjælp, ikke? Det er ikke sikkert, at jeg kan bruge dem alle sammen som arkitekt, andre kan måske ikke, for det er svært at se, om det så er blevet godt for mig som arkitekt" (Bilag 4, Nils: 19).

Jan Gehl argumenterer for, at det rette uderum i sig selv ikke alene kan løfte en boligsocial opgave – der findes dermed ikke et alt-inkluderende uderum, og det kan endvidere diskuteres, hvorvidt der *bør* være steder, der er *all inclusive*, hvis en *socially mixed* interaktion med sit manglende karakteriserende fælles grundlag ikke avler en meningsgivende interaktion.

Gehl og Pagh når dermed til en form for enighed om, at et godt boligsocialt udeliv *også* er et fællesskab hver for sig, hvor beboere frit indgår i fællesskaber med beboere, som de selv minder om. Renoveringens opgave bliver dermed at skabe visuelle uderum, hvor beboere har en visuel kontakt til de omliggende steder. Ifølge Gehl har semi-offentlige uderum, som i Grønnegårdens tilfælde er boligenhedernes haver og altaner, potenti-ale for at skabe et større kendskab imellem beboere.

"Det, at der sidder nogen i forhaven eller baghaven, der peger ud mod de fællesarealer, det gør, at det er meget rarere at opholde sig i de fællesarealer, fordi der opstår et liv" (Bilag 4, Nils: 8).

For Pagh har uderummet haft afgørende betydning for designet af boligerne, hvor det mangfoldigt design af rummets offentlighed har fordret forskellige former for ophold. Med en variation fra privat (bolig), semi-privat (have/altan), semi-public (legepladser/torve) og public (det omliggende kvarter) kan beboeren opholde sig på forskellige steder efter forskellige behov og på den måde også møde forskellige mennesker.

"Det er jo meget hyggeligere at sidde og være her, hvis man kan se, der bliver grillet. Så det med, at udelivet ligesom trækker ud, og det med, at det, som er ret privat, det grænser op til det, der er ret offentligt, det styrker jo begge dele!" (Bilag 4, Nils: 8)

Pagh taler i ovenstående om en uprogrammeret arkitektur, som fordrer forskellige aktivitetsformer, som, ifølge Pagh, styrker det sociale liv på tværs af grupper, hvis interaktionen kan blandes på tværs af afdelings rum. De fysiske rammer har derfor et ansvar for ikke at blive for tilgroet, for højt eller for tæt, for så vil linsen på den perceptuelle præmis blive mudret til, og dette ansvar må ligge i den tillid, der opstår med den sociale kapital. For at styrke den sociale kapital kræver det, at beboerne bor i relativ nærhed af hinanden, og

at der skabes fysiske arealer hvorpå beboerne kan mødes. Helst skal designet af funktionerne fungere på en sådan måde, at beboerne naturligt, tilfældigt, spontant, aftalt og helst kommer i kontakt med hinanden i dagligdagen. Design med henblik på at facilitere en social profil kan være at skabe overgange mellem private og semi-private steder, og spørgsmålet bliver dernæst, hvordan den sociale kapital løftes i en afdeling, hvis løsningen ikke alene ligger i materialiteten.

Robert Sampsons begreb 'collective efficacy' handler om forholdet mellem tillid og ønsket om socialisering, og denne styrkes af villigheden til at udføre social kontrol, og omvendt svækkes den af mistillid mellem beboere og af en socioøkonomisk forskellighed. Sampson måler den sociale samhørighed ved beboernes villighed til at gribe ind hvis de er vidne til kriminalitet eller en anden form for uønsket adfærd. Ifølge Sampson er social kapital afgørende for den gradvise sociale kontrol, der udspiller sig i boligafdelinger (Sampson, 2011: 228). Han argumenterer for, at jo flere bånd, der knyttes mellem beboerne i et nabolag, jo højere social kapital og des mere social kontrol.

I specialet er Sampson interessant, fordi han i sine studier argumenterer for, at det i dag ikke er realistisk at forvente, at individerne i et nabolag alle har stærke bånd til hinanden og hyppigt indgår i sociale interaktioner, men at deres samhørighed består af social kontrol og tillid til hinanden. Dette fænomen af social kapital har sin plads i arkitekturen, som med indretning har potentiale for at skabe rum, hvor beboere kan se og høre hinanden. Tilliden mellem beboere tager dog tid at opbygge, og den svækkes hvis flyttefrekvensen er for høj. Ifølge Ulrich Thagaard Jensen er den almene boform karakteriseret ved netop dette, hvor mange flytter ind og ud af området (Bilag 4: 38). ” *De svage, og faktisk også indvandrere, er ikke særlig gode til at stå på venteliste*” (Bilag 4, Ulrich: 45).

Tilliden er i forvejen sensitiv i forbindelse med en renovering, fordi den, ifølge Thagaard, bevares af boligselskabet, fordi det er i en renoveringssammenhæng, at tilliden svækkes, fordi beboeren pludselig møder så mange forandringer.

Røde tråde mellem husene

Intentionerne med planlægningen af Grønnegårdens uderum har været at målrette uderummet til beboerne, således at der, gennem den fysiske form, er grobund for, at naboskaber kan udvikles. Yderligere formes uderummene af, at det er etableret adgang til bygaderne mellem hvert rækkehus, som kan fremtvinge en social trafik, hvor de daglige aktiviteter danner et fælles liv omkring gården.

Der er altså planlagt med udgangspunkt i at skabe rammerne for mulige sociale interaktioner, hvor uderummenes beboere ser, møder og muligvis interagerer med hinanden i det, Gehl kalder se og høre-interaktioner (Gehl et. Al., 2006). Denne hensigt understøttes af en grænsedragning mellem uderummet og de semi-private haver: her kan denne form for kontakt ligeledes finde sted, fordi der er visuel kontakt mellem de to rumtyper,

og på trods af haverne og altaners private karakter, bidrager livet i disse semi-private rum stadig til det sociale liv i uderummet.

”Der har selvfølgelig været nogle ting, der er givet, men jeg synes, vi har arbejdet på en måde, fx det der med sluserne, indgangene og det er nemt at komme til sin cykel og sådan med barnevogn [...] Altså adgangen har noget med ejerskab at gøre. Det betyder, at man kan sætte sin cykel ved sin adgang. Så kommer man ud i de der indre gaderum, hvor man kan bevæge sig forskellige tempi og dermed også møde sin nabo og... Der kan ske ting!” (Bilag 4, Nils: 6).

Anskues disse planlagte intentioner med afsæt i materialitetens påvirkning på den sociale interaktion i uderummene og i de semi-private haver, ses det i specialets feltarbejde, at uderummene kun i begrænset omfang udgør en arena for nabofællesskaber, ligesom muligheden for at opholde sig på afdelingens mange bænke og bænke-installationer understøtter en se- og hørekontakt frem for en invitation til et ophold.

Om det sagde Pagh også:

”Selvfølgelig bliver man påvirket af sine omgivelser, stemningsmæssigt. Og hvis det er et sted, som er rart at være, så er jo man mere tilbøjelig til at føle sig tryk i det. Så gør det jo også, at man lukker op i forhold til at interagere med naboen og dem der bor i området, ikke? Jeg synes ikke, man behøver at sætte sig ned på en bänk og så have en lang samtale, vel. Det er sådan mere hovedet, man ser og så lige smiler. Det tror jeg, det er helt grundlæggende” (Bilag 4, Nils: 5).

For daværende direktør for boligselskabet Ulrich Thagaard Jensen har uderummet netværksskabende potentialer, da det er ude *”på gerningsstedet”*, at beboerne kan opdage hinanden. Når beboerne gentagende gange ser og hører hinandens bevægelser i uderummet, så opstår der, ifølge Thagaard røde tråde mellem beboerne.

”Altså i virkeligheden, det, der er afgørende for et områdes succes i mine øjne, det er alle de små tråde, der er i afdelingen, det er de små tråde, der er mellem mennesker” (Bilag 4, Ulrich: 40).

Han fortsætter:

”Om man føler sig forbundet til andre mennesker og til bebyggelsen, og om det så er indlejret – tråde til indvandrere, tråde til de ældre, whatever! [...] Lige så lang tid at de her tråde, de er intakte, så virker tingene.

Den væsentligste opgave i forhold til at få en bebyggelse til at fungere, det handler sådan set om at vedligeholde og pleje alle de her små tråde. Det er ikke noget, der er synligt, men det er der. Og det gælder om, om du kender din nabo, om du kender nogen i nærheden og om du har en relation til” (Bilag 4, Ulrich: 41).

Jeg spørger Thagaard, hvem der står for at bevare disse tråde i hverdagen. Til det svarer han, at det både handler om lejer og udlejer.

”Man skal sørge for at færrest muligt flytter og sætter motiv til at flytte. Det kan man gøre på mange forskellige måder omkring huslejedannelser, du håndterer konflikter på omkring de interesser, fællesskaber du skaber, altså de der lag af frivilligt arbejde, fagforening eller arrangementer, hvor du får skabt de her tråde. Det er altafgørende for sådan et område” Bilag 4, Ulrich: 41).

Thagaard mener, at den rette affordance giver beboeren lyst til at blive på stedet ”lidt længere”. Han sammenligner dette med tv-reklamen fra discountbutikken Fakta, der reklamerer med, at det kun tager 5 minutter at handle, men at kunden meget gerne må blive lidt længere. *”Det er sådan set et fint udtryk og en fin måde at tænke på”* (Bilag 4, Ulrich: 41). Han understreger vigtigheden af at få menneskers liv til at hænge sammen, og at det starter med ved at være bekendt med den måde, de potentielt danner netværk med hinanden. Det handler først og fremmest om at få mennesker til at *”få øje for hinanden”*.

Netværk betyder oprindeligt net eller fiskegarn og netværksperspektivet er en sammenblanding af forskellige teorier om systemer, kommunikation, interaktion, normer, roller og fællesskab, der er bragt sammen på tværs af faggrænser. Jeg drager en parallel mellem Thagaards beskrivelse af det sociale liv i Grønnegården som et mønster af råde tråde med begrebet *netværk*. Netværk i denne sammenhæng skal forstås som et antal aktører, der er bundet til hinanden via ressourceafhængighed, har meningsgivende interaktion og mellem hvilke ressourcer forhandles. Netværkets kontekst, struktur og stabilitet samt tilstedeværelsen af fælles værdier har indflydelse på, hvordan netværkets aktører handler. At et netværk indeholder menneskelige relationer, der er baseret på kollektivitet, fællesskab eller solidaritet, skal der ikke ses bort fra, men interviewene og observationerne afslørede en stadig klassemæssig opdeling af beboerne, på trods af arkitekturens mange forsøg på at skabe klasseudlignende steder mellem husene. Beboernes måder at forholde sig til hinanden på understreger en ulighed i fællesskabsdannelse hvor nogle af netværkstrådene er blå og nogle er trådene er røde. Beboerne fra de forskellige sociale grupper anerkender hinandens eksistens i hverdagen gennem høflige hilsner i uderummet, men i haverne på Stationsmestervej sladres om ”sumpens” manglende vedligeholdelse og uro mellem beboerne, der *”som regel bliver smidt ud”* (Bilag 4, Poul: 142).

En måde at pleje trådende på er ifølge Thagaard brugerinddragelse, det det skaber en dialog mellem lejer og udlejer. Fordelen ved brugerinddragelsen var, ifølge Thagaard, at *"du blev jo skrap til at lytte!"* (Bilag 4, Ulrich: 32). Brugerinddragelsen blev dermed et værktøj, hvor lejere kunne inddrages i renoveringsprojekter og udlejere kunne blive klogere på målgruppens ønsker og forventninger. Om brugerinddragelse som værktøj udtalte Pagh en kritik af metoden, fordi brugerinddragelsen i virkeligheden er en *"pseudo-kvalitet"* (Bilag 4: 23).

"Altså man inviterer folk ind til at være med til at diskutere facader. Og man stiller også folk noget i udsigt, som de ikke har nogen reel virkning. Og det bliver jo også på en måde en sparring af arkitektens faglighed [...] Man kan jo godt spørge ikke? Men der er jo en grund til, at man betaler mig penge til at tage hånd om det, der er fordi, jeg ved mere om det. Hvordan man sætter materialer sammen, hvordan man tegner og skaber de gode rum, som folk kan opleve det. Altså folk kan opleve ligesom de kan opleve godt kunst. Men de kan ligesom ikke selv skabe det" (Bilag 4, Nils: 23).

Pagh kalder ideen om brugerinddragelse for en falsk forudsætning: *"Det er både spild af ressourcer og [...] Man får plantet nogle forventninger, som man ikke kan indfri"* (Bilag 4, Nils: 24). Thagaard tilslutter sig dog Pagh ved at sige, at brugerinddragelsens videreudvikling i den almene sektor, har gjort ideen svagere, fordi den fødes ind i en bolig-demokratisk form. Derfor har den tidligere direktør nedprioriteret de klassiske brugerinddragelses-workshops, hvor beboere inviteres til et arrangement en sen eftermiddag og drøfter facader, da det ofte ender med, at man kan sige, at *"det nok ikke var sådan man ville have lavet det"* (Bilag 4, Ulrich: 33). I stedet mener Thagaard, at man selv bør tage ud i felten og *"kigge på tingene"* selv for dermed at få et billede af beboernes hverdagsliv, ellers har man, som boligselskab, ikke nogen chance for at identificere netværket og de røde tråde.

Thagaard nævnte selv et eksempel, hvor han besøgte en almen afdeling sammen med en ingeniør tidligt om morgenen for at drøfte en renovering:

"Vi skulle ud at kigge på tingene, og vi startede klokken halv ni. Og der var bare dødt, dødt, dødt, dødt. Der var ikke en sjæl [...] Så gik vi rundt der og så på et tidspunkt, så siger han til mig, at det kunne være interessant, hvis vi kunne komme ind og se en lejlighed, men jeg kan jo se, at der er jo ingen mennesker!"

Han fortsatte:

"Så sagde jeg til ham, ved du hvad, nu skal jeg sige dig en ting, de er derinde alle sammen. De dukker op om en times tid. Men de er der inde stort set alle sammen. Men du kender ikke nogen af dem, de er ikke dine ven-

ner, de er ikke din familie. Det er ikke mennesker du er i nærheden af at kende. Og så gik der så en time, ja- men så dukkede folk frem på altanerne med en smøg og en mobiltelefon, i gang med et skænderi med en eller anden sagsbehandler” (Bilag 4, Ulrich: 34).

I ovenstående citat italesætter Ulrich Thagaard Jensen kompleksiteten ved den sociale renovering, der kræver et særligt hensyn til den almene beboersammensætning, der, ifølge Thagaard, bærer præg af at være et op-
hobningssted, fordi de socialt udsatte, ikke så nemt kan bosætte sig andre steder (Bilag 4: 40). Ovenstående citater fremhæver et ønske om at forbinde beboere gennem arkitekturens skabelse af særlige uderum, som skal afforde det røde garnnøgle, der derefter triller fra bolig til bolig.

Ideen om røde tråde er god, men den tager ikke hensyn til forskellighed iblandt beboergruppen, men henviser i stedet til en stereotyp forestilling om, at den almene sektor er dømt til den ressourcetsvage beboersammen-
sætning uden egne sociale kompetencer. De røde tråde mellem mennesker er imidlertid en positiv ide i for-
bindelse med en boligrenovering, hvor man ønsker at bevare de tråde mellem beboere, der var før renoverin-
gen, så sociale forbindelser, og dermed også tilliden mellem beboere, ikke skal brydes i forbindelse med re-
noveringen.

A photograph of a multi-story brick building with several balconies. A semi-transparent white rectangle is centered over the middle of the image, containing the word 'Konklusion'. The building has a mix of brickwork and large windows. Some balconies have glass railings, while others have metal railings. There are some plants and objects on the balconies, including a red object on the right side.

Konklusion

Kilde: Google Maps

Femte del – Konklusion

Konklusion

Analysen har skabt en indsigt i forholdet mellem materialitet og beboere og den har skabt overblik over hvordan en social arkitektur kan løfte den sociale profil i en almen boligafdeling.

Den sociale renovering lapper ikke revner i muren, erstatter den slidte tegl eller fremtidssikrer det næredygtige materiale, men til gengæld har den potentiale for at løfte sociale liv, styrke mulighederne for netværksaktivitet- og fællesskabsdannelse samt generelt skabe bedre rammer for det gode boligliv i afdelingen gennem den arkitektur og programmering af fællesarealer. Grønnegårdens renovering er et eksempel på et forsøg på at renovere med et socialt hensyn til beboerne, og empirien har vist at det sociale liv i afdelingen er gennemgået er gennemgået et løft i forhold til de beboere med en størst kapitalmængde, mens det løftet for ressourcetsvage beboere primært har gennemgået et løft i forbindelse med, at deres boliggrammer er blevet forbedret.

Samspillet med fysiske og sociale ændringer ses i udviklingen af programmeret og uprogrammeret arkitektur, vis materialitet har forskellige affordances og som dermed inviterer til forskellige typer aktiviteter, i blandt andet beboernes haver, legepladsen og på gaderne mellem husene. Her kan beboerne opdage hinanden, og netop den perceptuelle opdagelse af naboer har vist sig at spille en stor rolle i analysen, der har understøttet vigtigheden af den arkitektoniske planlægning af visuelle uderum, hvor beboerne kan se og høre hinanden. Repræsentationen af balanceringen mellem programmeret og uprogrammeret arkitektur udgør en strategi for at igangsætte en positiv udvikling af ophold på afdelings uderum med henblik på at iscenesætte en opdagelse. Denne opdagelse skal skabe tillid og tryghed, og den repetitive opdagelse af naboen danner grundlag for interaktion, såfremt den visuelle kontakt afslører fælles markører, for eksempel hvis naboen have ligner beboerens egen habitus. Opdagelsen er en fysisk ting, som kan se, hvis den fysiske indretning ikke begrænser synsfelterne. Indretningen må balancere mellem at være synlig og privat, hvor haverne i Grønnegården har fungeret som en slags kasket, hvor man kan dukke sig og trække sig socialt tilbage i egen have, og så igen opnå udsyn ved blot at rejse sig op. Opdagelsen kan også manifestere sig ved en enkelt be-
regning og anerkendelse af andres tilstedeværelse uden automatisk at føre til en mere aktiv søgen efter et socialt liv.

I den sociale (og fysiske) renovering skal der altså ske det, at en områdebaseret indsats i udearealerne skal facilitere, omfavne, regulere og acceptere forskellighed og udnytte dens potentiale for at styrke et fællesskab men med et hensyn til den grundlæggende forestilling om, at homogenitet er vigtigt for den meningsgivende

interaktion. Fremhæves Gehls pointe om, at der ikke drages en generel konklusion om, at deciderede nabo-fællesskaber udvikles alene på grund af udeaktivitet, fremhæves også, at der skal ske noget mere. Ligesom Gehl mener Jørgensen, at dannelse af moderne fællesskaber beror på andre fælles grundlag end lokation. Der må altså ske noget mere i renoveringen for at løfte det sociale liv.

At håbe på en længerevarende social effekt af en renovering der ikke har inddraget, involveret eller orienteret sig om det sociale liv er på mange måder ligesom at kaste et puslespil op i luften og så håbe på, at det falder rigtigt på plads, når det rammer bordet. Både Pagh og Thagaard, som udgør specialets eksperter, tager afstand fra brugerinddragelse som metode af et økonomisk og arkitektonisk hensyn, mens jeg, som sociologistuderende, alligevel fastholder ideen på baggrund af de empiriske fund i beboerinterviewene og i den sociologiske teori. Her fandt jeg en udtalt ulighed i fællesskabsdannelse på afdelingens steder, hvor den ene sociale gruppe deltog i foreningsliv og interagerede med hinanden, mens den anden interagerede på et mindre areal og på steder uden for afdelingen. En bruger-involvering som sociologisk metode har potentiale for at skabe forståelse for beboergruppers behov for og ønsker om at engagere sig i forskellige fællesskaber, der, ifølge Jørgensen, også eksisterer udenfor boligens lokation, mens metoden vil bringe indsigt i aktivitetsrutiner, ibrugtagelsesmønstre og værdier og meninger. Brugerinvolveringen er selvfølgelig mere kompleks end som så, da man også ville skulle tage højde for fraflytningsfrekvenser, men den vil imidlertid bestå af klassisk sociologisk empiriindsamling og senere holdt op mod relevant sociologisk teori for at præsentere en konkret viden om de beboere, som renovationen er til for.

Jeg konkluderer, at materialiteten har potentiale for at skabe social interaktion gennem forskellige aktiviteter og i semi-programmerede rum. I disse rum sker dermed i opdagelsen af hinanden, og det denne perceptuelle præmis der påvirker den sociale interaktion. Materialiteten skal altså ikke bare være der, den skal være specifikt programmeret til at afforde naturlige, spontane møder.

Jeg konkluderer endvidere, at den sociale arkitekt mangler værktøjer og viden omkring det sociale liv, og at denne viden må findes i sociologiens mangeartede metodiske greb. Det socialt programmerede uderum kan altså ikke stå alene som løsning på den almene udfordring, da det ikke tager hensyn til sociale forskelligheder, heriblandt kapital- og ressourcemængde og dettes effekt på fællesskabsdannelse og interaktion. Dette begrundes hovedsageligt med, at en større aldersgruppe ikke er ”kodet ind” i programmeringen af uderum-mene, hvorfor de søger ud af afdelingen, når de skal interagere med hinanden. Dette har indtil videre resulteret i uro og mangel på oplevelser af steder i afdelingen samt det lave engagement i de fællesarrangementer, der arrangeres, og det er da også manglen på tilknytning, som har betydning for, hvor længe en beboer bliver boende – og målet er imidlertid, at beboeren skal blive boende i lang tid.

Litteraturliste

Bøger og rapporter

Agnew, John (2005): *Space: Place* I P. J. Cloke (red.): *Space of Geographical Thought – Deconstructing Human Geography's Binaries*. SAGE Publications.

Bech-Danielsen & Gunvor Christensen (2017): *Boligområder i Bevægelse: Fortællinger om Fysiske og Boligsociale indsatser i anledning af Landsbyggefondens 50-års Jubilæum*. København: Landsbyggefonden.

Bech-Danielsen Claus & Marie Stender (2017): *Fra Ghetto til Blandet By – Danske og Internationale Erfaringer med Omdannelse af Udsatte Boligområder*. Gads Forlag.

Bech-Danielsen, Claus & Mette Mechlenborg (2017): *Renovering af almene boligområder: Evaluering af fysiske indsatser gennemført i perioden 2014-2016*. Kongens Lyngby: Polyteknisk Boghandel og Forlag Aps.

Berg-Jørgensen, Birte (2003): *Ruter og Rytmer: Om Brobyggerne, frontfolket og de Hjemløse*. Hans Reitzels Forlag.

BL (2019): *BL Analyse. De Første Resultater af Aalborg-Modellen*. BL. Danmarks Almene Boliger.

Bourdieu, Pierre (1995): *Distinktionen. En Sociologisk Kritik af Dømmekraften*. Det Lille Forlag.

Bourdieu, Pierre (1997): *Af Praktiske Grunde – Omkring Teorien om Menneskelige Handlen*". Hans Reitzels Forlag.

Bourdieu, Pierre (2010): *Distinction a Social Critique of the Judgement of Taste*". Routledge, London.

Brinkmann, Svend & Lene Tanggaard (2015): *Kvalitative Metoder – En Grundbog*. Hans Reitzels Forlag.

Fallov, Mia Arp (2014): *Steder og Affektive Rum i Lokalsamfundsarbejdet* i Nissen, Maria Appel & Margit Harder (red.) (2014): *Socialt Arbejde – Integration, Magt og Refleksion i en Foranderlig Verden*. Akademisk Forlag.

Frydenlund, Christian Lund (2011): *Videnskabsteori og Faglige Metoder*. Frydenlund.

Fryvbjerg, Bent (2010): *Fem Misforståelser om Casestudiet* i Brinkmann, Svend & Lene Tanggaard (2010): *Kvalitative Metoder. En Grundbog*. Hans Reitzels Forlag.

Gehl, Jan (2017): *Livet mellem Husene*. 7. udgave. Arkitektens Forlag.

Gehl, Jan, Lars Gemzøe, Sia Kirknæs & Britt Sternhagen Søndergaard (2006): *Det Nye Byliv*. Arkitektens Forlag.

- Gehl, Jan & Birgitte Svarre (2013): *Bylivsstudier – Studier af Samspillet mellem Byernes Form og Byens Liv*. Bogværket.
- Gibson, James (1986): *The Ecological Approach to Visual Perception*. Psychology Press.
- Hasseris Boligselskab (2013): *Boligsocial Helhedsplan for en Social og Forebyggende Indsats*.
- Hasseris Boligselskab (2015): *Grønnegården – Projektbeskrivelse*.
- Hastrup, Kirsten (2010): *Feltarbejde* i Brinkmann, Svend og Lene Tanggaard (2010): *Kvalitative Metoder – En Grundbog*. Hans Reitzels Forlag.
- Jacobsen, Bo, Lene Tanggaard & Svend Brinkmann (2015): *Fænomenologi* i Brinkmann, Svend & Lene Tanggaard (2010): *Kvalitative Metoder: En Grundbog*. Hans Reitzels Forlag.
- Juul, Søren & Kirsten Pedersen (2012): *Samfundsvidenskabernes Videnskabsteori. En Indføring*. Hans Reitzels Forlag.
- Kvale, Steinar & Svend Brinkmann (2008): *Interview, Introduktion til et Håndværk*. 2. udgave. Hans Reitzels Forlag.
- Kvale, Steinar & Svend Brinkmann (2009): *Interview, Introduktion til et Håndværk*. 3. udgave. Hans Reitzels Forlag.
- Madsen, Ulrik Slytsvig & Anne Beim (2015): *Værdiskabelse i Bygningsrenovering – En Minianalyse af Udvalgte Koncepter for Vurdering af Egenskaber og Kvaliteter i Byggeri*. CINARK.
- Massey, Doreen (1995): *Space, Place, And Gender*. Polity Press.
- Massey, Doreen (2005): *For Space*. SAGE.
- Regeringen (2018): *Ét Danmark uden Parallelsamfund: Ingen Ghettoer i 2030*. København: Økonomi- og Indenrigsministeriet.
- Trettvik, Johan (2001): *En Økologisk Tilgang til Perception og Aktivitet*. Psyke & Logos.
- Williams, Jo (2005): *Designing Neighborhoods for Social Interaction: The Case of Cohousing*. Routledge.
- Zahavi, Dan (2010): *Fænomenologi*. Roskilde Universitetsforlag.
- Zahavi, Dan (2011): *Husserls Fænomenologi*. Frederiksberg, Samfundslitteratur.

Hjemmesider

Anderson, Mick Knive (2018): ”Grønnegården får hæder for renovering”. Besøgt d. 15-07-2021 kl. 16:44 på <https://www.tv2nord.dk/aalborg/gronnegarden-far-haeder-renovering>

BL (2020): *Parallelsamfundspakken. Høringssvar*. Besøgt d. 29-04-2021 kl. 18:52 på <https://bl.dk/politik-og-analyser/hoeringssvar/2019/1/31032018-parallelsamfundspakken/>

Christoffersen, Camille Stougård (2018): ”Skæbner i Grønnegården: - Jeg skal bæres ud i en hvid kiste”. Besøgt d. 15-07-2021 kl. 21:39 på <https://www.tv2nord.dk/aalborg/skaebner-i-gronnegarden-jeg-skal-baeres-ud-i-en-hvid-kasse>

GeoDanmark (2021): ”Oversigtskort”. Besøgt d. 01-08-2021 kl. 22:13 på <https://drift.kort-info.net/Map.aspx?page=kortHjemmeside&Site=Aalborg>

Himmerland Boligforening (2018): ”Aalborg Modellen – forandring af et udsat boligområde”. Besøgt d. 23-06-2021 kl. 17:35 på <https://www.abhim.dk/aalborg-modellen>

Kristensen, Frederik Buhl (2019a): ”Ny Analyse af Aalborgmodellen: 2 af 3 Beboere i Aalborg Øst-Boligområdet er Flyttet”. Besøgt d. 02-05-2021 kl. 16:39 på <https://politikenbyrum.dk/Nyheder/art7508428/2-af-3-beboere-i-renoverede-Aalborg-%C3%98st-boligomr%C3%A5der-er-flyttet>

Kristensen, Frederik Buhl (2019b): ”SBI-forsker: Aalborg Øst-Fraflytning er en Advarsel til Ghettoområder”. Besøgt d. 3-05-2021 kl. 10:14 på <https://politikenbyrum.dk/Nyheder/art7509117/Aalborg-%C3%98st-fraflytning-er-en-advarsel-til-ghettoomr%C3%A5der>

Kristiansen, Nedergaard (2019): ”Kildeparken i Aalborg er nomineret til Byplanprisen 2019”. Besøgt d. 15-07-2021 kl. 21:14 på <https://ditaalborg.com/kildeparken-i-aalborg-er-nomineret-til-byplanprisen-2019/>

Norconsult (2021a): ”Grønnegården er præmieret på Arkitekturens Dag i Aalborg”. Besøgt d. 15-07-2021 på <https://www.norconsult.dk/aktuelt/nyheder/gornnegarden-er-pramieret-pa-arkitekturens-dag-i-aalborg/>

Norconsult (2021b): ”Grønnegården”. Besøgt d. 15-07-2021 kl. 16:52 på <https://www.norconsult.dk/vores-projekter/gronnegarden/>

Styrensen for Dataforsyning og Effektivisering (2021): ”Kortviser”. Besøgt d. 01-08-2021 kl. 22:12 på <https://sdfekort.dk/spatialmap>